

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	2
Kapitel 1. Indledning	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Læsevejledning.....	4
Kapitel 2. Begrebsafklaring og teoretiske udgangspunkt.....	5
2.1 Kreativitet – en definition.....	6
2.2 Kreativitet – en udfoldelse	7
2.3 Kreativitet – som dannelse	8
2.4 Skolen i det moderne samfundet	9
2.5 Sløjd og håndarbejde i skolen	11
2.6 Eleven i sløjd og håndarbejde	12
Kapitel 3. Empiri	14
3.1 Undersøgelingsdesign	14
3.2 Præsentation af empiri.....	15
3.3 Vurdering af undersøgelsesmetode og dataresultater.....	15
Kapitel 4. Analyse	16
4.1 Elevernes forståelse af kreativitetsbegrebet	17
4.2 Elevernes opfattelse af den skabende proces.....	19
4.3 Sløjd og håndarbejde	22
Kapitel 5. Afrunding.....	26
5.1 – Konklusion	26
5.2 – Kreer din undervisning.....	28

4.3 Perspektivering.....	30
Kapitel 6 – Litteratur	33
Bilag 1. - 6.klasse	35
Bilag 2. – 10.klasse	37
Bilag 3. – Sidste time	39
Bilag 4. – Lærerens svar på mail-interview.....	41
Bilag 5. – interview af Marianne.....	42
Bilag 6. Interviews – Lyd	45

Kapitel 1. Indledning

I det sidste 1½år har jeg på læreruddannelsen haft faget materiel design, som skal give mig kompetencer til at undervise i skolefagene sløjd og håndarbejde, og muligvis et nyt fag håndværk og design, som endnu ikke eksisterer i folkeskolen. Sløjd og håndarbejde er fag, som beklageligvis har fået status som pausefag i skolen. Dette, tror jeg, kan skyldes, at de naturligvis ikke er de nyttefag, som de var en gang, men at de har haft svært ved at slå igennem, som de kreativtetsdannende fag, som, jeg mener, deres retsmæssige status burde være.

Ser man på tendensen i samfundet, hvor kreativitet er på alles læber, og betragtes som en kompetence, man næsten er nødt til at besidde for at lykkes, tror jeg, at de praktisk-musiske fag, kan gøre deres indtog som mere end blot pausefag.

I 2006 fremlagde regeringen deres globaliseringsstrategi, hvor der stod, at *”Folkeskolen skal sikre børnene og de unge stærke faglige færdigheder. Men eleverne skal også lære at være nyskabende, bryde med vanetænkning og se nye muligheder”*(Globaliseringsplan, 2006:22). Dette element, at eleverne skal være at være nyskabende, vanebrydere og se nye muligheder, kan oversættes til, at eleverne skal lære at være kreative, fordi kreativitet = nyhed + værdi.

Det kreative element i folkeskolen, skal altså opprioriteres, og der er da heller ingen tvivl omkring, at de praktisk-musiske fag er vigtige, hvis man læser et af notaterne fra *”Handlingsplan for styrkelse af de praktiske/musiske fag i folkeskolen”* fra 2009, hvor det fremgår *”(...)at de praktiske og kreative fag i folkeskolen er vigtige – ikke kun fordi fagene kan give eleverne væsentlige færdigheder, men også fordi fagene bidrager til elevernes almindelige dannelse”*(UVM, 2009a:2).

De praktisk musiske fag har altså et dobbelt formål. De skal give eleverne færdigheder og bidrage til deres almene dannelse. Men hvorfor er det overhovedet vigtigt, at eleverne lærer at være kreative? Og hvilken rolle spiller kreativiteten i forholdt til dette?

Jeg finder det relevant for mig, som kommende sløjd- og håndarbejds lærer, at beskæftige mig med kreativtetsbegrebet, fordi der i samfundet er en konsensus omkring, at kreativitet er vejen til vækst og velfærd. Men hvad kreativitet er og hvordan man fremmer den, er svære at finde svar på.

1.1 Problemformulering

Med udgangspunkt i ovenstående, lyder opgavens problemformulering som følger:

- *Hvorfor skal eleverne lære at være kreative? Hvilken rolle spiller håndarbejde og sløjd i denne læringsproces? Og hvordan fremmer man elevernes kreativitet i disse fag?*

1.2 Læsevejledning

Udgangspunktet for mit projekt var, at jeg synes at se en uoverensstemmelse mellem den teori omkring kreativitet, som jeg er blevet præcenteret for på lærerseminariet, og den måde hvorpå eleverne italesætter

deres egen kreativitet. Derfor har jeg valgt at undersøge, hvorfor elever overhoved skal være kreative, ved at tage udgangspunkt i både teori og elevernes egen opfattelse, for så at se, hvilken betydning det kan have for fagene sløjd og håndarbejde.

Jeg har valgt at inddele mit projekt i 4 kapitler, eller 4 faser, hvoraf det første kapitel indeholder en indledning, som belyser, hvorfor jeg finder emnet relevant at beskæftige mig med, en problemformulering, som beskriver, som hvad der er, jeg vil undersøge. Og nu er vi ved sidste afsnit i kapitel 1, hvor jeg yderligere vil præsentere, hvilken teoretisk og empirisk tilgang jeg er gået til projektet med.

I kapitel 2 vil det teoretiske grundlag for undersøgelsen blive præsenteret i underafsnit.

Kreativitetsbegrebet vil blive defineret, og kobles til det dannelsesprojekt, som skolen er en del af. Vi skal kigge nærmere på, hvilket samfund skolen eksisterer i, og hvilken betydning det har for skolen. Samt hvordan fagene sløjd og håndarbejde er gået fra nyttefag til design fag, og hvilken rolle designprocessen spiller som kreativitetsfremmende. Afslutningsvist skal vi kigge på, hvordan elevernes handlinger i sløjd og håndarbejde, kan forstås som en del af deres selvdannelse.

I kapitel 3 vil jeg præsentere den metode, jeg har anvendt til at indsamle empiri. Give en kort præsentation af dataresultaterne, samt lave en vurdering af den anvendte metode og de fremkommende data.

Derefter vil analysen af empirien i forhold til det grundlag, som blev præsenteret i kapitlet 2, blive fortaget. Den vil være tredelt, hvoraf første del koncentrerer sig om elevernes svar på *Hvad er kreativitet?* anden del om svarende på *Hvad betyder det for dig at være kreativ? - Hvordan har du det, når du er kreativ? (hvorfor?)* og sidste del en bredere analyse af de fremkommende data. Afslutningsvist vil jeg diskutere nogle af de resultater, min undersøgelse har vist.

I Kapitel 4 vil jeg med udgangspunkt i min analyse besvare min problemformulering. Dernæst vil jeg præsentere et undervisningsforløb, som jeg har udviklet på baggrund af undersøgelsens resultater. For afslutningsvist at perspektivere til tre emner, som jeg i min undersøgelse er stødt på, som jeg mener, er vigtige i skolens arbejde med elevernes kreativitet.

Kapitel 2. Begrebsafklaring og teoretiske udgangspunkt

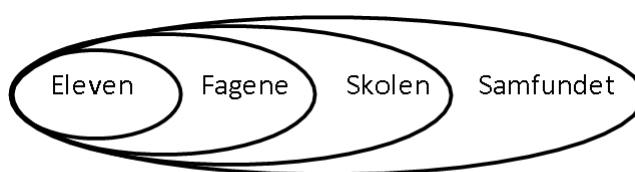
I dette kapitel vil jeg med udgangspunkt i Mihaly Csikszentmihalyis definition af kreativitetsbegrebet, udfolde det ud fra Kjeld Fredens, tidligere redaktør for tidsskriftet ”Kognition og Pædagogik”, forståelse af kreativitetsbegrebet som en todelt størrelse. Mit valg af at benytte Csikszentmihalyis, som udgangspunkt, er, at flere kreativitetsforskere, heriblandt Lene Tanggaard, anvender ham, og at jeg

derved finder det som repræsentativt for flere kreativitetsforskere. Fredens er inddraget, for at udfordre den tilgang til kreativitetsbegrebet, som Tanggaard har.

Dernæst vil jeg med baggrund i Bernt Gustavssons ”Dannelse i vor tid” (kapitel 1)¹ og Svend Brinkmanns ”Social kreativitet. At skabe det sociale i en verden uden manuskript” præsentere det teoretiske grundlag for, hvorfor jeg mener, at arbejdet med elevernes kreativitet er en del af dannelsesprocessen. Disse to er valgt til at belyse netop dette, da de begge tager udgangspunkt i pragmatismen, hvilket jeg finder hensigtsmæssigt, når det er dannelse i de praktiske fag, da ”*Pragmatismens grundtanke er, at mennesket handler aktivt i virkeligheden og i sine handlinger søger kundskaber ud fra de problemer, som vedkommen støder på.*” (Gustavsson, 1998:57).

Dernæst vil jeg med udgangspunkt i figur 2.1 kigge på kreativitetsbegrebet i forholdt til det moderne samfund, som jeg vælger at præsentere via Jens Rasmussens beskrivelse af det moderne, som den emergente orden, og hvilken betydning det har for skolen. Kreativiteten i sløjd og håndarbejde vil ud fra den opfattelse, at designprocessen er kreativitetsfremmende, blive præsenteret ved Mette Volfs beskrivelse af designprocessen. Designprocessen tager i Volfs definition udgangspunkt i et problem, hvilket jeg vil problematisere i forhold til folkeskolen, ved at inddrage Lars Qvortrups definition af kreativitet som en vidensform, og Thomas Ziehes opfordring til, at skolen ikke skal være en kopi af elevernes livsverden, den skal give det, deres hverdag ikke kan, noget anderledes.

Afslutningsvist vil Georg H. Meads teori om *symbolsk interaktionisme* blive præsenteret som en måde, hvorpå man kan få indblik i, hvorledes elevernes handlinger i sløjd og håndarbejde har betydning for deres dannelse af selvet.

Figur 2.1

2.1 Kreativitet – en definition

Når man i daglig tale bruger ordet kreativ, kan det hentyde til en person, en genstand, en handling, en tanke eller noget helt femte. Men ser man på opfattelsen blandt nyere tiders teoretikere, filosoffer, sociologer osv. lader det ikke til, at der er så stor uenighed. Der er dog forskel på, hvorvidt man opfatter kreativitet som et mål (produkt) eller et middel (proces), og netop dette kan skabe stor forvirring.

Den gængse opfattelse er, at kreativitet opfattes som en proces, der resulterer i noget nyskabende. Men hvis det nyskabende produkt ikke har nogen værdi inden for det domæne, som det er skabt til eller i, er

¹ Gustavsson tager udgangspunkt i den tyske filosof Hans-Georg Gadamer.

det ikke kreativt. Kreativitetsbegrebet bliver defineret af Psykologi professor Mihaly Csikszentmihalyi som:

”Kreativitet er de handlinger, ideer eller produkter, der ændrer et eksisterende domæne eller som skaber et nyt domæne” (Csikszentmihalyi, 1997, p.28 i Tanggaard, 2008:22)

Kreativitetsbegrebet må i forhold til opgaven udelukkende forstås som et normativt begreb, hvor der til sidst skal komme noget godt ud af den kreative handling. Det skyldes, at kreativitetsbegrebet også har en skyggeside. At føre en kreativ bogføring², eller at noget er kreativt, men med en negativ betydning³, er også måder, man kan bruge kreativitetsbegrebet, men det er ikke den måde, jeg i opgaven vil bruge begrebet.

2.2 Kreativitet – en udfoldelse

Kjeld Fredens udfordrer forståelsen af ovenstående kreativitetsbegreb, da han påpeger, at en kreativ proces ikke altid munder ud i noget nyt, da denne proces kan blive afbrudt. Men processen vil han stadig betegne som værende kreativ, da selve måden, man gjorde det på, var ny (Fredens, 1995:20). Ved at anskue det på denne måde, kan man altså tale om kreativitetsbegrebet som både en proces og et produkt. Inden jeg vender tilbage til Fredens, vil jeg et øjeblik dvæle ved min problemformulering, hvor jeg gerne vil finde svar på, hvorfor eleverne skal lære at *være kreative*. Implicit i denne formulering kunne man fristes til at tro, at jeg ikke ser elever som værende kreative, men det gør jeg bestemt. Jeg deler dog til dels den opfattelse *”(...)at skolen ofte kvæler kreativiteten, og i øvrigt ikke gør ret meget andet end at lære børn og unge at reproducere andres viden.”* (Tanggaard, 2010:17). Det er selvfølgelig meget hårdt sagt, og må forstås med modifikationer, fordi skolen er meget mere end dette. Jeg mener dog, at skolen må være opmærksom på, at den ikke kommer til at kvæle kreativiteten. I forhold til min problemformulering må formuleringen, at eleverne skal *lære at være kreative* forstås som en bibeholdelse og videreudvikling af deres kreativitet.

Fredens påpeger endvidere, at den kreative proces ikke bare er et spørgsmål om at skabe noget nyt, men i lige så høj grad er et spørgsmål om at skabe sig selv. Fordi netop den kreative proces stiller os ansigt til ansigt med os selv (Fredens, 1995:20). Dette synspunkt havde også Abraham Maslow, der *”... definerer kreativitet som en af mange måder hvorpå man kan få dækket sit behov for selvrealisering.”* (Jakobsen, 2003:45) Men denne selvrealisering gennem kreativiteten er ikke nogen let situation at stå i, for i det øjeblik man udtrykker sig kreativt, står man alene i en ustabil tilstand. Hvilket vil blive uddybet i det næste.

² Kreativ bogføring er manipulation med regnskabstal, som regel for at skjule noget ulovligt.

³ Dette kunne eksempelvis være, hvis man skulle skrive en opgave, og blot fandt opgaver på nettet, som man så klippede sammen til en ny. Man udførte arbejdet, men ikke på en hensigtsmæssig, eller i dette tilfælde rigtig, måde.

2.3 Kreativitet – som dannelse

”Det grundlæggende ved skabelsen af nye ideer er, at man ikke kan komme fra en stabil tilstand til en ny stabil tilstand uden at have været gennem en ustabil tilstand” (Jakobsen, 2003:68). Eleven vil altså komme ud og udforske nye og anderledes ting, inden vedkommende vender tilbage til den stabile tilstand igen. Den proces, som eleven indgår i ved at arbejde kreativt, ligner til forveksling den metafor, dannelses tankerne mest almindeligvis bygger på: ”Rejsen, eventyret, opbruddet og hjemkomsten(...)” (Gustavsson, 1998:41). Mennesket søger efter at forstå sig selv, ved at forlade sig selv. Det svinger konstant mellem det ukendte og det kendte, det trygge og det utrygge, harmoni og disharmoni. Netop disse svingninger tillægges også det at være kreativ. Man svinger hele tiden mellem frustrationer og glæde, det kendte og ukendte, det man kan og det man ikke kan. Derfor mener jeg, at det at arbejde kreativt og lære eleverne at håndtere disse svingninger, er vigtige elementer for deres dannelse. Dannelse er ikke noget uafsluttet, men en konstant bevægelse mellem det kendte og det ukendte, hvor mennesket hele tiden søger at ”(...) demonstrere sin gode dømmekraft ved i hvert enkelt tilfælde at kunne afgøre, hvad der er en rigtig handlemåde” (ibid:56), også kaldt den *praktiske klogskab*. Hvis mennesket besidder denne praktiske klogskab, er det i stand til at møde nye situationer fleksibelt, så det kan gøre det rette i den givende situation. Det er dette, skolens opgave er, hvilket i loven om folkeskolen § 1, stk.2 bliver beskrevet som:

”(...)eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.”

Derfor bliver et af formålene, med at lære eleverne at være kreative, et dannelsesformål. Hvor det at arbejde kreativt kan give eleverne en byggesten til deres dannelse, fordi de i den kreative proces må træde udenfor sig selv, og betragte det de møder af nye ting og erfaringer, for så at vende tilbage og forsøge at forstå sig selv. Ved det praktiske arbejde lærer eleverne at handle og tage stilling til deres egen handlemåde, hvilket de kan bruge i deres videre dannelse.

Svend Brinkmann betragter kreativitet som *social kreativitet*, som er en todelt størrelse. Kreativitet som en *social proces* og vores evne til at *skabe det sociale*. Hvor det at *skabe sociale relationer* er et af de vigtigste elementer for at kunne begå sig i en moderne globaliseret verden.

Kreativitetsbegrebet betragtes som oftest som undtagelsen og ikke normen, det kreative er noget, der sker, hvis man er det rette sted, på det rette tidspunkt, med de rette folk. Men den måde hvorpå Brinkmann opfatter det, er af en lidt anden art. Hans udgangspunkt for at tale om social kreativitet har baggrund i pragmatisme, som betragter mennesket og dets handlinger som værende kreative af natur. ”Mennesker er, så længe de er i live, konstant i gang med at genskabe og forny sociale relationer, hvilket fundamentalt set er en kreativ proces” (Brinkmanns, 2009:75). Kreativitet er altså ikke undtagelsen, men normen.

Pragmatismen er af den opfattelse, jf. Jens Rasmussens emergente orden, at samfundet er under konstant forandring, hvilket stiller krav til borgerne om at være refleksive og medskabende.

*”Målet med uddannelse fra et pragmatisk perspektiv er **ikke** at kunne forstå en statisk og afsluttet verden – for sådan er verden ikke – ej heller blot at kunne **deltage** i en sådan verden. Det er i stedet at kunne deltage i **skabelsen af en ufærdig** verden (Osberg, Biesta & Cillers 2008)”* (Ibid:81(hans fremhævninger))

Måden hvorpå eleverne skal lære at deltage i skabelsen af en ufærdig verden, er ikke ved blot at blive præsenteret for noget, eller at de kan reproducere noget, men derimod at de kan skabe noget. Det er dog ikke ensbetydende med, at elever ikke skal arbejde med at kopiere eller imitere andres handlinger. Det er nemlig ikke let at imitere, og det kræver en stor del af kreativitet og improvisation at håndtere imitation. Og netop fordi samfundet er i konstant bevægelse og forandring vil alle handlinger, selv dem vi normalt betegner som rutinepræget, være nyskabende, kreative og improviserede (Ibid:80-84).

Todelingen af den sociale kreativitet tilfører det aspekt til kreativitetsforståelsen, at det kreative ikke kun er evnen til at skabe nogle idéer eller noget håndværksmæssigt, men at det også er evnen til at skabe noget socialt. Der skal dog stadig ligge noget meningsfyldt i skabelse, ikke kun for den skabende, men også for det domæne der skabes i, eller for dem der skabes med.

At den agerende er medskaber af en ufærdig verden, kræver nogle evner, som Brinkmann, med reference til filosofen Martha Nussbaum, præsenterer som værende evnen til *selvkritik*, evnen til at se andre menneskelige aktører som værende *værd at være sociale med* og evnen til at gøre det uvirkelige virkelige, *narrativ fantasi* (Ibid:84-86).

Ifølge Brinkmann er formålet med, at eleverne skal være kreative, at det at være social kreativ, er måden hvorpå man begår sig i et moderne samfund. Og hvor de håndværksmæssige fag netop kan give eleverne en *praktisk klogskab* gennem erfaringer med uopdaget territorium, som giver dem mulighed for at danne sig selv.

2.4 Skolen i det moderne samfundet

Folkeskolen består i et moderne samfund, hvor globaliseringen, og sammenligneligheden med andre lande er i højsæde. Skolen og samfundet er tæt forbundne, og lider af *hønen og ægget* problematikken, fordi det er *”... først og fremmest samfundet som former skolen som den er i øjeblikket. Men på længere sigt er det dagens skoleelever som udgør morgendagens samfund.”* (Imsen, 2005:122). Det moderne samfund, som skolen eksisterer i, kan ud fra Jens Rasmussens beskrivelse af det *”Det moderne som emergent orden”*⁴ (Rasmussen, 1997:27-30), karakteriseres som et centerløst samfund, hvor der i stigende

⁴ Rasmussen bruger Nicklas Luhmann og Ulrik Back som teoretisk grundlag.

grad er brug for refleksivitet. At samfundet er centerløst, er ikke en negativ ting, men må forstås som, at samfundet ikke længere kan forklares ud fra overordnede principper eller sandheder. Det må nu forstås som en emergent orden, en orden der hele tiden udvikler og forandrer sig. Det har den betydning for det moderne menneske, at det må være refleksivt og være i stand til at iagttage sine egne iagttagelser, da det er "(...) *det moderne menneskes vilkår i en kontingent verden.*" (Ibid:61). Det kan derfor virke tankevækkende, at der i folkeskolen er et stigende fokus på *sikker viden*, som kommer til syne ved tests, fælles mål og kanon-tanken, da den viden eleverne skal besidde, for at begå sig i det moderne samfund netop ikke er statisk. "*En pragmatist vil her advare og sige, at de midler vi bruger, ofte bliver målet i sig selv(...)*" (Brinkmann, 2009:90)

Der blev dog også med ændringen af folkeskoleloven i 2006, advaret fra flere sider om, at den kraftige betoning af fagligheden, ville skabe forvirring omkring skolens formål, som hidtil havde haft dobbeltheden "... *med vægt på individ og fællesskab og på dannelse og uddannelse...*" (Thejsen, 2009:7). Men i bl.a. faghæfte 47⁵ "Elevernes alsidige udvikling" blev det understreget, at folkeskolen stadig har det dobbelte formål, som tager "... *hensyn til faglighed og alsidighed (dannelse).*" (s.10). Skolens dobbelte formål blev fastholdt, men fokuset på den øgede faglighed må siges at have taget sit indtog.

At skolen består i et samfund, hvor alle har interesse i den, og alle mener, at de ret til at have en mening om den, fordi de selv har gået i folkeskole en gang, er både folkeskolens force og ulempe. Jeg ser den force, at skolen er i en konstant udvikling, fordi arbejdsmarkedet kalder på nye ressourcer hos deres ansatte, men den ulempe, at skolen aldrig rigtig får ro til at håndtere de nye krav.

Der stilles nye krav til medarbejderne i virksomhederne, fordi Danmark, i en globaliseret verden, ikke længere kan konkurrere på produktion. Medarbejderne "... *skal være kreative, dvs. kunne tænke produkter eller ydelser anderledes end konkurrenternes medarbejdere.*" (Qvortrup, 2006:29). Den kreative og innovative kompetence er én af ti nøglekompetencer, som har betydning for vækst og velfærd, lød det i undervisningsministeriets rapport "Det nationale kompetenceråd" fra 2005. Det fremgår, at kompetencen kan tillæres og afhænger af uddannelse, jobfunktion og grad af ansvar. I 2006 kom regeringen med rapporten "Femgang, Fornyelse og Tryghed", hvor der stod: "*Folkeskolen skal give eleverne faglige kundskaber og færdigheder, fremme kreativitet og selvstændighed samt forberede til videre uddannelse.*" (Globaliseringsrådet, 2006:8).

Det er altså ikke kun arbejdsmarkedets ønske, at medarbejderne skal være kreative, det er også et ønske fra regeringens side. Set i et dannelsesperspektiv, er den kreative dannelse også en nødvendighed for at eleverne kan begå sig refleksivt i et moderne samfund. Det må dog understreges, at det ikke er skolens opgave alene. Folkeskolen er et af mange skridt mod samfundet, arbejdsmarked og dannelsen, og derfor

⁵ Faghæfte 47 er en nyere version af faghæfte 24 (2003) som hed "Elevernes alsidige personlige udvikling".

forlyder det også i folkeskolens formål § 1 at *"Folkeskolen skal i samarbejde med forældrene give eleverne kundskaber og færdigheder, der: forbereder dem til videre uddannelse(...)"*(Folkeskoleloven, 2006: §1)

2.5 Sløjd og håndarbejde i skolen

I 1880'erne blev fagene sløjd og håndarbejde opfattet som nyttefag, der skulle give henholdsvis drengene og pigerne basale færdigheder, så drengene efter fastsatte øvelser kunne fremstille nyttige redskaber, og pigerne lære at blive gode husmødre. Men med fagenes udvikling parallelt med kvindefrigørelsen og ligestillingsdebatten, blev fagene med folkeskoleloven i 1975 fag, som begge køn skulle deltage i. Omkring 1980 dukkede der et nyt ord op i håndarbejdesfagsproget: design (Andersen, 2007:48). Det havde ikke før været en del af de to fag, men i faghæfterne fra 1993 optræder den tekstile designproces i faghæfte for håndarbejde. Det fremgår ikke eksplicit i faghæftet for sløjd, men implicit i formuleringen: eleverne skal *"... blive i stand til at forstå samspillet i processen fra idé over planlægning til udførelse"* (Sløjd, 1995:9), da designprocesser som oftest beskrives som processer, der indeholder tre faser: *"Ide – produktion – produkt"* (UVM, 2009b:3).

I fælles mål fra 2009, hvor formålene for fagene er ens, lyder det i stk. 2:

"Gennem udfordringer i designprocesser får eleverne mulighed for at opleve arbejdsglæde, fællesskab og personligt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egne muligheder for at kunne tage stilling og handle samt erkende værdien ved æstetisk praktisk arbejde"(UVM 2009 b+c:3).

Heri ligger der, at eleverne i arbejdet med designprocesser udvikler tillid til egne muligheder, så de kan tage stilling og handle. Ses dette i lyset af, at eleverne dannes til et moderne samfund, hvor refleksivitet og praktisk klogskab er nøgleord, må fagets metode vægte designprocessen højt. Fagene forstår også sig selv som værende kreativitetsdannende gennem designprocessen, idet der gennem designprocessen *"(...)udvikles kompetencer som kreativitet, initiativ og opfindsomhed"* (Andersen, 2007:51). Men hvad er designprocessen egentligt?

Mette Volf betegner i sin bog *"Design – proces og metode"* fra 2009, at *"Designprocessen er det forløb, som designeren gennemgår fra start til slut i skabelsen og formgivningen af vores omgivelser"* (s.27).

Designprocessen starter som regel med et behov eller problem, som skal løses. Designeren analyserer og researcher, hvordan problemet kan løses, idegenererer, finder en løsning, præsenterer den for dem, som har problemet, konceptudvikler og fremstiller produktet. Volf fremhæver, at dette er en meget forenklet beskrivelse af designprocessen, og at man ikke kan komme med en opskrift på, hvordan man kommer fra et sted i processen til et andet. Når man er ved at skabe nye løsninger, er det givet, at man ikke kan gøre som sidst. I fælles mål for sløjd og håndarbejde fremgår det, at undervisningen skal sætte eleverne *"(...) i stand til at forstå kreative designprocesser(...)"*(UVM 2009 b+c:3). Set i lyset af at designprocessen er at skabe nye løsninger, spænder det godt overens med forståelsen af det tidligere kreativitetsbegreb,

defineret som værende en handling, idé eller produkt, som ændrer noget eksisterende. Man kan dog sige, at designprocessen refererer til produktet som målet, og idéer og handlinger som processen, hvor kreativitetsbegrebet refererer til alle tre elementer som værende kreative, hvis de resulterer i noget nyskabende. Designprocessen kan derfor forstås som metoden til at skabe noget nyskabende, et produkt. Hvis produktet ændrer et domæne eller skaber et nyt, kan det betegnes som kreativt, ifølge Csikszentmihalyi. Jeg vil dog argumentere for, at selvom produktet ikke har en nyhedsværdi, som implicit ligger i kreativitetsdefinitionen, så er arbejdet med designprocessen kreativitetsfremmende. Det er også værd at have for øje, at det *"(...) der er tilfredsstillende og meningsfyldt for nogle, kan være uden betydning for andre."* (Volf, 2009:29). Så selvom man måske, med teoretikernes briller, ville påstå, at man ikke kan være kreativ i sløjd og håndarbejde, fordi man sjældent ændrer et domæne, så mener jeg dog, at man netop ændrer et domæne, nemlig elevernes.

Lars Qvortrup arbejder med kreativitet som en vidensform, af tredje-orden. Første-ordens viden er det, man kalder paratviden (det at en sav ser ud på en bestemt måde), anden-ordens viden er viden om, hvordan man bruger sin paratviden (at en sav er til at save med i træ), og tredje-ordens viden er det, som han betegner som den kreative viden. Denne vidensform er der, hvor man forholder sig til kriterierne for sin viden (hvorfor bruger man saven til at save med?) *"... denne vidensform gør det muligt at ændre på de fundamentale forudsætninger for, at man ved, hvad man ved, på denne og ikke på andre måder..."* (Qvortrup, 2006:32-33). Det er en af hans pointer, at mennesket ikke bliver kreativt, hvis alle muligheder står åbne for det, fordi så drukner det i kompleksitet. Men hvis der sættes rammer og begrænsninger, er mennesket nødt til at agere kreativt for at overvinde de begrænsninger, der er skabt (Ibid:37). Jeg finder denne vinkel brugbar i forholdt til at forstå, hvorfor og hvordan vi skal fremme elevernes kreativitet, da det at gå til noget på en kreativ måde, herved får en ny vinkel.

Fagene sløjd og håndarbejde kan altså ved arbejdet med designprocessen og den kreative vidensform, arbejde med elevernes nysgerrighed, så de få kompetencer til at forholde sig kritisk til den allerede kendte viden, udvikle nye idéer, og realisere dem og sig selv gennem det skabende håndværk.

Men fagene skal ikke lade eleverne bestemme alt, så de kan gøre, som de vil. Det er vigtigt, at eleverne i undervisningen møder noget ukendt og anderledes, end det, de normalt møder. Gustavsson beskriver vigtigheden ved at sige: *"Når vi møder det ukendte får det os til at betragte vores egen hverdag på en ny og anderledes måde"* (Gustavsson, 1998:45). Thomas Ziehe trækker det ind i skolen, ved at sige, at skolen ikke skal være en kopi af virkeligheden. Skolen skal give eleverne et alternativ til deres personlige livsverden, men ikke angribe den. Skolen skal være anderledes, fordi skolen ikke er virkeligheden, og derfor heller ikke skal prøve på at være det (Ziehe, 2002).

2.6 Eleven i sløjd og håndarbejde

"Mennesket er et social væsen og forstår sig selv gennem den sociale sammenhæng det hører i." (Imsen, 2008:361). Netop dette, at eleverne forstår sig selv gennem sociale sammenhænge, spiller en stor rolle i

fagene sløjd og håndarbejde, da eleverne konstant spejler sig selv i andres opfattelse af deres handlinger. Det vil sige, at elevernes selvopfattelse dannes gennem et samspil mellem ydre reaktioner, påvirkninger fra andre, deres reaktioner på de handlinger den enkelte udfører, og indre tanker om sig selv, den enkeltes opfattelse af de andres reaktioner. ”*Mennesket bliver menneske via andre mennesker. Dets selvbevidsthed skabes i relation til andre.*” (Gustavsson, 1998:48).

Socialpsykologen Georg H. Meads teori om *symbolsk interaktionisme* (Imsen, 2008: 362-364), også kaldt *spejlingsteori*, er en måde hvorpå man kan forstå selvets (det *ubevidst mig* og det *bevidste jeg*)⁶ interaktion med andre, og den påvirkning det har for selvet. I forhold til eleven i sløjd og håndarbejde finder jeg denne teori relevant, da eleverne i det skabende arbejde i undervisningen ikke kan undgå at vurdere sig selv i forhold til andres vurdering af dem.

Vurderingen fra en anden, kan ikke bare være hvem som helst, det skal være personer, som betyder noget for den handlende. Derfor kan det i undervisningssituationen både være de andre elevers⁷ og lærerens vurdering, som har betydning, mens det i hjemmet kan være forældrene. Handlingerne må også ses i det perspektiv, at der i en klasse er nogle *sociale forventninger*, andres forventninger om, at man opføre sig på en bestemt måde. Eleverne har også *forventninger til sig selv*, de forventer, at bestemte handlinger vil udløse bestemte hændelser (Ibid:362-268). Set i lyset af disse perspektiver, kan det medføre komplikationer at lære eleverne at være kreative, fordi kreativitet ”(...) *bryder med normen, det giver associationer af noget unormalt og man kan nemt blive hængt ud som værende småskør eller dum.*” (Jakobsen, 2003:10). Så hvis eleverne er for bundet af de andre elevers vurdering af deres handlinger, og den sociale forventning til dem, kan det være en stopklods for dem i forhold til at give slip og bryde med normerne.

Til Meads teori om *symbolsk interaktionisme*, rejser Rasmussen tre indsigelser. For det første, at den *anden person* også beskæftiger sig med at iagttage og beskrive sig selv. Begge personer er altså emergente individer, som både vil påvirke den anden såvel som sig selv, og den sammenhæng de indgår i. For det andet, at tænkning ikke kan forstås som indre tale. Og for det tredje, at det ikke er hensigtsmæssigt at se individet som todelt, en personlig og en social identitet. Disse indvendinger skal dog blot understrege, at individet aldrig kun er sig selv. ”*Vi er på samme tid os selv og omverden for hinanden.*” (Rasmussen, 1997: 64). Dette medfører ikke, at jeg fraskriver Meads teori som brugbar til at vurdere elevernes måde at forstå sig selv på og deres iscenesætte sig selv. Indvendingerne giver blot en mere nuanceret måde at betragte samspillet mellem eleverne og deres omgivelser.

⁶ Meads beskriver selvet som bestående af to dele eller faser, et *ubevidst jeg* og et *bevidst mig*. Der sker en konstant dialog mellem de to. Det *jeget* ville finde på at gøre, er afhængigt af den bevidste selvopfattelse (*mig*). De to faser vil sædvanligvis handle i overensstemmelse (Imsen, 2008:358).

⁷ Normalt sætter man læreren som den betydningsfulde i undervisningssammenhænge, når man tolker Meads teori, men jeg finder det nødvendigt også at medtænke eleverne som bærende af denne rolle, da eleverne, i udførelsen af håndværket, står side om side, og derfor spiller en betydelig rolle.

Kapitel 3. Empiri

I dette kapitel vil jeg præsentere den undersøgelse, jeg har gennemført for at få belyst min problemformulering. I kapitel to har jeg argumenteret for, at elever skal lære at være kreative, idet det danner dem som mennesker.

3.1 Undersøgellesdesign

Min empiriske undersøgelse er indsamlet i to forskellige praktikforløb. Den første del af indsamlingen fandt sted i min 3.års praktik på Færøerne (januar 2011), hvor jeg havde en 10.klasse med 11 elever i håndarbejde. Den anden del fandt sted i min 4.års praktik (oktober/november 2011), hvor jeg havde en 6.klasse med 11 elever i sløjd.

Min empiri er primært indsamlet ved hjælp af spørgeskemaer, da jeg derved havde mulighed for at give det til hele klassen, og ikke blot tale med et par elever. Spørgeskemaet er udarbejdet med *åbne svaralternativer* (Bjørndal, 2003:111), da jeg ikke ønskede, at eleverne skulle svare ud fra nogle definitioner af kreativitetsbegrebet, som jeg havde opstillet. Spørgeskemaet blev uddelt til både 6.klassen (Bilag 1) og 10.klassen (Bilag 2).

Jeg har endvidere fortaget kvalitative interviews med én af eleverne fra 10.klasse, og 5 elever fra 6.klassen, som tog udgangspunkt i spørgeskemaerne. Eleverne, som blev interviewet, valgte selv at medvirke. Til 10.klasses eleven udarbejdede jeg en *interviewguide* (Bjørndal, 2003:103-104), idet jeg ønskede et mere samtalepræget interview. At jeg ikke foretog flere interviews med 10. classes elever, skyldes, at jeg efter første interview opdagede en sprogbarriere. Eleverne ville helst tale færøsk, hvilket ville betyde et for omfattende arbejde i at oversætte og forstå sat i forhold til tidshorisont (Bilag 5). Til 6.klasses eleverne udarbejdede jeg et mere *standardiseret interview med åbne spørgsmål og svar* (Bjørndal, 2003:104). Grunden, til at jeg ikke valgte en interviewguide, var, at jeg med det kendskab jeg havde til eleverne, var af den opfattelse, at et samtaleinterview ikke ville være frugtbart, da det let ville tage en anden drejning (Bilag 6 - lydfile).

Endvidere fortog jeg i sidste time med 6.klassen endnu en indsamling, hvor eleverne ved hjælp af spørgeskema, med både *lukkede svaralternativer* og *åbne svaralternativer*, skulle vurdere deres eget arbejde. I timen skulle deres sløjdlærer endvidere vurdere, om hun synes, de arbejdede kreativt (Bilag 3).

Afslutningsvist har jeg lavet et mail-interview med 6. klassens lærer, for at få indsigt i hendes udgangspunkt for vurderingen (Bilag 4). At det blev et mailinterview, skyldes, at det var ønsket af læreren, da det er mindre tidskrævende.

3.2 Præsentation af empiri

Jeg har valgt at inddele min empiri i tre afsnit for at strukturere det. Løbende vil der blive analyseret på den fremstillede data, som vil blive diskuteret i forholdt til det teoretiske grundlag for undersøgelsen.

Analysen tager i de to første afsnit udgangspunkt i spørgeskemaerne, mens interviewene vil blive inddraget, som understøttende for elevernes udtalelser. I det tredje afsnit vil udgangspunktet være interviewet af 10. klasses eleven og undersøgelsen fra sidste time med 6.klassen.

I det første afsnit 3.4 Elevernes forståelse af kreativitetsbegrebet, har jeg fundet det brugbart at inddele elevernes svar på spørgsmålet *Hvad er kreativitet?* i tre kategorier, *noget* nyskabende, *noget* skabende og *noget* andet. At jeg har valgt disse tre kategorier bunder i forskellige aspekter. Den nyskabende kategori skyldes, at det med mine valgte teoretiske briller ville være korrekt at definere kreativitet som noget nyskabende. Den skabende kategori har jeg valgt, da det kreative i folkemunde ofte refererer til noget *skabende* uden nyhedsværdi. Og den sidste kategori ”noget *andet*”, er valgt, da det ikke er sikkert, at eleverne kobler kreativitet med noget håndværksmæssigt. Disse grupperinger af elevernes udtagelser vil jeg revurdere og rekonstruere efter elevernes svar på spørgsmålet *Hvornår har du sidste været kreativ? (Hvordan var du det?)*.

I afsnit 3.5 Elevernes opfattelse af den skabende proces, belyses hvad elevernes interaktion med omverden, i den skabende proces, kan betyde for deres selvpfattelse, ved at kigge på elevernes svar på spørgsmålet *Hvad betyder det for dig at være kreativ? - Hvordan har du det når du er kreativ? (hvorfor?)*.

I afsnit 3.6 Sløjd og håndarbejde, vil jeg belyse, hvordan lærerens rolle i den skabende proces både kan være positiv og negativ. Samt beskrive hvordan en kreativ løsning på et problem i den skabende proces, bliver opfattet negativt fra lærerens side, fordi hendes udgangspunkt er et andet end elevens. Dernæst diskuteres, hvordan fagene kan give eleverne mulighed for at udvikle kompetencer til at begå sig i det moderne samfund ved at opstille anderledes opgaver

3.3 Vurdering af undersøgelsesmetode og dataresultater

Mit undersøgelsesdesign bygger udelukkende på kvalitative metoder, da jeg fandt det mere hensigtsmæssigt at spørge relativt få, 22 elever, om deres forståelse af kreativitet, gennem forskellige spørgsmål som omhandlede det samme emne. Havde jeg valgt at spørge flere, havde valget af åbne svaralternativer nok ikke været hensigtsmæssigt, da dette kræver mere af informanterne, og der derved havde været risiko for, at færre havde svaret.

Præmissen for at informanterne kunne svare på spørgeskemaerne, var, at eleverne havde et kendskab til ordet *kreativitet*, hvilket jeg på svarene kan se, at ikke alle fra 6. klasse havde. Min undersøgelse af kreativitet er altså underlagt det skriftlige kendskab til ordet kreativitet. Hvilket også betyder, at jeg

måske havde fundet frem til en anden viden, hvis jeg eksempelvis havde benyttet mig af åbne interview eller gruppeinterview, og undladt spørgeskema.

Grundlæggende vurderer jeg dog min undersøgelse, som værende valid inden for det lille område, som undersøgelsen er fortaget, altså den 6.klasse og 10. klasse. Og at den påpeger en problematik mellem teoretikernes opfattelse af kreativitet og elevernes opfattelse.

Pålideligheden af det indsamlede data vil jeg vurdere til at være god i forhold til 6.klassen, da der er indsamlet mere forskelligt materiale om samme emne, og resultaterne viser det samme. De som i første spørgeskema (bilag 1) svarede noget *Andet end skabende* eller *nyskabende*, har efterfølgende i spørgeskema understøttet min vurdering af, at de ikke kender begrebet kreativitet. Mens dem som jeg placeret i de andre kategorier, uddybede deres forståelse videre i undersøgelse. Undersøgelsen i 10.klassen bygger dog kun på ét spørgeskema, hvilket ikke giver mulighed for at se, om de andre i klassen er af en anden opfattelse.

En faktor, som også er værd at medtænke, er, at eleverne i 10. klassen selv har valgt faget, hvilket kan have den betydning, at de primært omtaler kreativitet som noget meget positivt.

Validiteten af min undersøgelse kan siges at være lidt svag, idet faktum er, at jeg kun kan sige noget konkret og konkludere på baggrund af én 10. klasse og én 6. klasse, og det grundlag kan ikke siges at være særligt repræsentativt. At det så er en 10. klasse fra Færøerne og en 6. klasse fra Danmark, med henholdsvis håndarbejde og sløjd, giver et bedre grundlag for at sige noget mere entydigt, end hvis der blot havde været én klasse.

Derfor vil jeg gerne, at læseren holder sig for øje, at undersøgelsen ikke skal tænkes repræsentativ, når analysen læses. Dog vil jeg understrege, at jeg finder min undersøgelse pålidelig og valid til at belyse nogle af de problematikker, der ligger i at arbejde med kreativitetsbegrebet i folkeskolen.

Kapitel 4. Analyse

Jeg har valgt at undersøge tre områder; *Hvad er kreativitet? Hvornår er man kreativ? og Hvad betyder kreativitet for eleverne?* for at belyse min problemstilling. Disse tre undersøgelsesområder vi blive behandlet og analyseret i hvert deres afsnit, selvom de vil flyde ind over hinanden. Efterfølgende vil jeg overordnet diskutere de pointer, jeg gennem undersøgelsen er kommet frem til.

Men ved at inddrage empiri vil jeg gerne finde ud af, hvordan eleverne oplever det at være kreativ, og hvilken værdi de tillægger det. For på den måde at finde ud af, hvordan man i sløjd og håndarbejde kan arbejde med elevernes kreativitet som en del af et dannelsesprojekt.

4.1 Elevernes forståelse af kreativtetsbegrebet

I de uddelte spørgeskemaer til begge klasser lød et af spørgsmålene *hvad er kreativitet?* Dette spørgsmål var valgt for at undersøge, hvordan eleverne opfattede kreativtetsbegrebet, og for at jeg, i tolkningen af deres andre svar, havde mulighed for at se deres udgangspunkt for at svare. Til 10. klassen var spørgsmålet formuleret med et underspørgsmål, som lød *"Hvornår er man kreativ? (hvorfor?)"* (Bilag 1.). Grunden til at jeg opdelte spørgsmålene i to separate til 6. klassen, var, at det efterfølgende gik op for mig, at man bør *"Undgå at spørge om flere ting i samme spørgsmål"* (Boding, 2010:61). Og at jeg tænkte, at det ville være lettere for eleverne at svare på, hvornår de var kreative, end hvad kreativitet var. Til spørgsmålet *"Hvad er kreativitet?"* lød nogle af svarene:

Malene: *"Når man tænker nyt og gør noget inspirerende, som måske ikke er blevet set før."*

Heidi: *"Man er kreativ når man skaber noget nyt og anderledes"*

Karla: *"Når man selv finder på noget, der ikke er gjort på forhånd ☺"*

Marianne: *"Når man bruger sine hænder til at skabe noget"* (Bilag 2)

Mette: *"At være kreativ er at lave sit eget fx hvis man har et lærred og man skal male skal man male sit eget i stedet for noget nogen andre har lavet"*

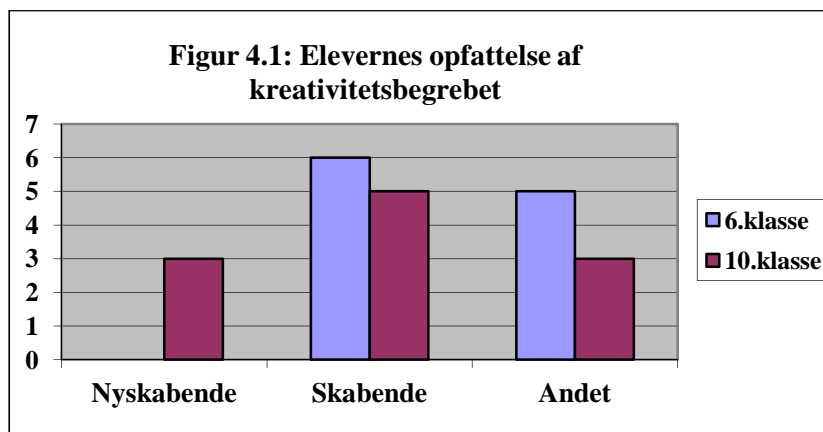
Dina: *"Som når man for eksempel laver julegaver eller i det hele taget bare gaver. Når man er kreativ finder man selv på kreative ting."*

Asger: *"Betyder ex om man er god i skolen og når man laver noget i skolen"*

Dennis: *"At arbejde positivt"* (Bilag 1)

Jeg har valgt at inddele elevernes svar i tre kategorier for at danne et overblik over, hvor deres forståelse peger hen. Den første kategori er *nyskabende*, denne kategori er valgt, fordi der er et par af eleverne, som peger på, at det at være kreativ betyder, at man skaber noget, som ikke er set før, og fordi denne forståelse af kreativitet er den, som teoretikerne som oftest har. Den anden kategori er *skabende*, som ligger tæt op ad den foregående, men hvor der ikke tillægges kreativtetsbegrebet, at det er noget, som ikke er set før. Den sidste kategori har jeg valgt at kalde *Andet*, fordi der i min undersøgelse viste sig, at der var en gruppe, som ikke havde den forudsætning for at svare på spørgsmålene, som var, at de kendte begrebet kreativitet. Denne gruppe, som figurerer i kategorien *Andet*, vil jeg vende tilbage til i afsnit 4.2 Den skabende proces.

Min fordeling kan ses i figur 3.1, som er blevet lavet på baggrund af spørgsmålene *Hvad er kreativitet?* og *Hvornår er man kreativ? (hvorfor?)*, som kan ses i bilag 1 og bilag 2⁸

De tre som figurerer i den *nyskabende* kategori, er de tre første piger, som er citeret ovenfor. Jeg har valgt at placere dem her, på det grundlag, at de betegner kreativitet som *noget der måske ikke er blevet set før(før), noget nyt og anderledes* og *noget, der ikke er gjort på forhånd*. Ses disse udtagelser i forhold til definitionen på kreativitetsbegrebet, som er præsenteret i starten af opgaven, dvs. *”Kreativitet er de handlinger, ideer eller produkter, der ændrer et eksisterende domæne eller som skaber et nyt domæne”* (Csikszentmihalyi, 1997, p.28 i Tanggaard, 2008:22), kan der argumenteres for, at disse tre elever har en opfattelse af kreativitetsbegrebet, som til dels er i overensstemmelse med det teoretiske grundlag.

At den største del af eleverne svarede, at kreativitet er, hvor man skaber noget eller laver noget med hænderne, kom dog ikke som en overraskelse, da det ofte er den gængse måde at italesætte det at være kreativ. Dertil skal der endvidere knyttes den kommentar, at spørgeskemaet blev uddelt i henholdsvis håndarbejde og sløjd, hvilket nok har haft en betydning. Spørgsmålet er, vad mon de havde svaret, hvis jeg havde stillet spørgsmålene i en matematik- eller dansktime?

Det kom bag på mig, at der overhovedet var tre elever som nærmede sig teoretikernes definition af kreativitetsbegrebet, men hvis man kigger på deres svar på spørgsmålet: *Hvornår har du sidste været kreativ? (Hvordan var du det?)*, tegner der sig dog også et lidt andet billede (Bilag 2):

Malene: *”Jeg prøver at være kreativ hver dag, fordi det er en del af mig. Kan godt lide at man gør med hænderne, som siger noget osv. Jeg tegner, maler, strikker, syr.”*

Heidi: *”Jeg var sidst kreativ når jeg laver min pung”*

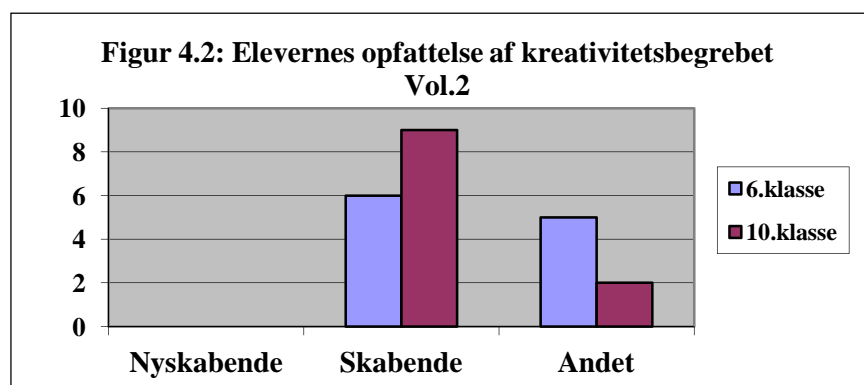
Karla: *”Det ved jeg ikke. Jeg er helt blank”.*

⁸ Alle navne som fremgår i bilagene og i opgaven er anonymiseret, jeg har dog valgt at bibeholde kønnene på informanterne.

Her referer Malene og Heidi til kreativitet som værende noget, *man gør med hænderne*, uden at det nødvendigvis er noget nyskabende. Karlas svar derimod siger ikke noget, men ud fra næste spørgsmål, *hvordan har du det når du er kreativ?* Svarer hun: ” *Jeg har det ”Wonderful!” fordi at man føler at man laver noget som man selv kan bruge*” (Bilag 2). I denne udtagelse hentyder hun mere til, at det at være kreativ er at skabe noget, som man selv kan bruge, og det tolker jeg ikke som nødvendigvis at være nyskabende.

På baggrund af denne tolkning af de tre elever, som var i den *nyskabende* kategori, finder jeg det nødvendigt at omplacere dem fra den *Nyskabende* til den *Skabende* kategori.

Udover de 3 elever, som nu også beskriver kreativitet som noget skabende, er der yderligere én elev fra 10. klasse, som skifter plads i diagrammet. Hun svarede ikke på spørgsmålet *Hvad er kreativitet?* og endte derfor i kategorien *Andet* i figur 4.1. Men på spørgsmålet *Hvornår har du sidst været kreativ?* (*Hvordan var du det?*) svarede hun: ”*Hele tiden. Jeg tegner maler laver lerfigurer og sådan noget*”(ibid). Derfor placeres hun nu i kategorien *Skabende*, hvilket gør, at fordelingen nu ser ud som i figur 4.2:

Så ud af de 22 informanter er der nu 15, som forbinder kreativitet med noget skabende. At det kreative ikke behøver udmøntes i noget nyskabende, men at der ligger noget kreativt i selve den skabende proces, bliver understøttet af Fredens opdeling af kreativitet som både en proces og et produkt.

4.2 Elevernes opfattelse af den skabende proces

Eleverne har den opfattelse, at det at være kreativ hænger sammen med at skabe noget med hænderne. Men det at de ikke tillægger det nyhedsværdi, gør det dog ikke mindre *farligt*, fordi eleverne vil i den skabende proces blive målt og vejet af dem omkring dem, og derved vil de måle og veje sig selv. Det gælder både, når de får idéer, producerer og har det færdige produkt. Men det er ikke nødvendigvis nogen negativ ting, fordi det forbereder dem på det voksne liv, og det er en del af deres dannelse at stå overfor denne udfordring. Mennesket vil aldrig være i et vakuum, hverken når det er kreativt eller i andre situationer, det må altid forstås i en social konstellation. ”*Mennesket er dømt til at være et socialt væsen*”

(Gustavsson, 1998:48).

Min tese er, at det har stor betydning for eleven, hvordan de andre elever, og ikke mindst læreren opfatter dem i den skabende proces, og derfor bør man i de kreative fag være ekstra opmærksom på dette, da de her i udpræget grad bliver udstillet, målt og vejjet, fordi fagene er den skabende proces.

I svarene fra eleverne på spørgsmålet; *Hvad betyder det for dig at være kreativ? - Hvordan har du det når du er kreativ? (hvorfor?)*, lød nogle af svarene:

Marianne: ”Det betyder rigtig meget for mig, det giver mig glæde”

Marlene: ”Jeg elsker at være kreativ. Jeg føler at de der mure med grænser flytter sig langt væk, så jeg bare kan gøre lige hvad jeg vil:o”

Tilde: ”Ret meget, alle vil jo være kreative” (Bilag 2)

Dina: ”Det betyder meget for mig fordi det er sjovt og så elsker familien at få ting man selv har lavet”

Maria: ”Det at være kreativt for mig handler om at gøre/tænke noget sjovt. Hvis der ikke var kreativitet i verden ville alting være en firkant i sort og hvid.”

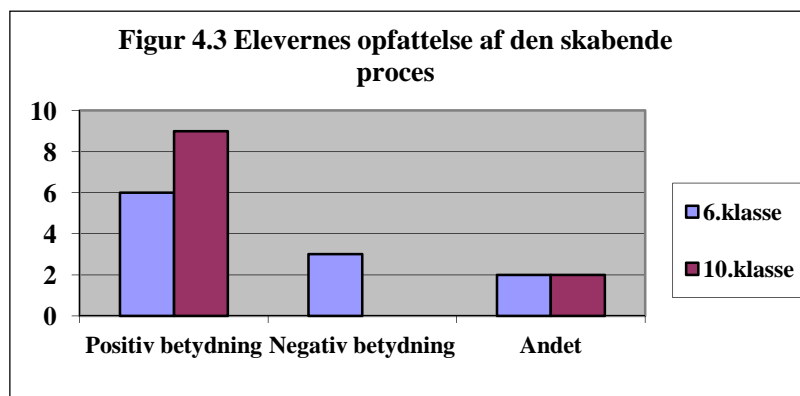
Vanja: ”Det er sjovt at være kreativ fordi så keder man sig ikke. Jeg er stortset altid glad”

Dennis: ”Dårligt, fordi det er kedeligt”

Asger: ”Jeg har det lidt dårligt, jeg savner at lave ballade” (Bilag 1)

Igen har jeg forsøgt at inddele elevernes svar i kategorier for at billedliggøre deres svar. Jeg har denne gang valgt at inddele eleverne efter, om de opfatter den skabende proces som havende *Positivt* -, *Negativt* - eller *Andet betydning* for dem. Kategorierne er valgt på baggrund af de svar, som eleverne har givet.

Inddelingen kan ses neden for i figur 4.3:

De 15 elever, som tillægger det positiv værdi, er de samme, som beskriver det at være kreativ som noget skabende. De 3 som er placeret i *Negativ betydning* kategori, beskriver, at de har det *dårligt* (bilag 1).

Mens de resterende 4 er svære at tolke på, da deres svar er tvetydige. Derfor vil det primært være udtalelser fra eleverne i den Positive og Negative kategori som vil blive inddraget her under.

Jeg vil med udgangspunkt i Meads teori om *symbolsk interaktionisme* kigge på hvad grunden kan være, til at eleverne betegner det at være kreativ som noget positivt eller negativt. Ifølge teorien danner eleverne deres selv ved at spejle sig i den respons (vurdering), de får af andre, betydningsfulde personer. Det kreative kan vi adskille i processen og produktet, hvilket har den betydning, at den skabende både kan blive bedømt i processen og på produktet. Hvor processen som regel vil forgå i undervisningen, vil produktet oftest ende i den skabendes hjem. Dina svarer, at det at være kreativ betyder meget for hende og "(...) så elsker familien at få ting man selv har lavet" (bilag 1). Hendes møde med hjemmet giver hende en positiv respons på hendes produkt, hvilket kan være grunden til, at hun tillægger det positiv værdi at være kreativ. Kristine svarer "*Jeg har det godt med mig selv 😊*" (bilag 2), hvilket ikke direkte indikerer, at hun får positiv respons på hverken processen eller produktet. Men det ville undre mig, hvis de elever, som er i den *positive* kategori, møder negativ respons fra de personer, som de spejler sig i, da de i så fald burde forstå sig selv og det at være kreativ, som en dårlig ting.

Ved at se på Asgers svar, som jeg har placeret i den *Negative* kategori, belyses netop dette, at hvis responsen er dårlig, har man det dårligt med det, man gør. Asger svarede, at han havde det dårligt og savnede at lave ballade. Asgers opfattelse af det at være kreativ er at arbejde *positivt*, eller som han svarede i interviewet, da jeg spurgte:

"Kan du prøve at give et eksempel på, når du er kreativ i skolen? *Ja, i matematik, nej i dansk*. Okay, hvad gør du så når du er kreativ i dansk? *Laver mine lektier*" (Bilag 6, Asger, 02.55 – 03.05).

Asger er altså af den opfattelse, at det at være kreativ, at lave sine lektier, er dårligt, fordi han savner at lave ballade.

I forhold til Meads teori kan det tolkes som, at de andre vurderer den handling, at lave lektier, som noget negativt, hvilket får ham til at have det dårligt. Den sociale forventning til Asger er ikke, at han laver lektier, og derfor er det heller ikke en forventning til ham selv. I forhold til Asger ville det være oplagt at arbejde på at ændre hans selvopfattelse, hvilket måske kunne ske, hvis han så læreren som et forbillede. Fordi det er de andre elever Asger spejler sig i, da det må antages ikke at være i lærerens interesse, at Asger ikke laver lektier.

"*Eleverne må gerne have en vis fascination af lærerpersonligheden, og dermed bliver undervisningen virkelig en kunst. Kunsten at kommunikere, siger Thomas Ziehe*" (Hvid, 2000: nederst). Men som Rasmussen kritiserede Meads teori for, så er vi både os selv og omverden for hinanden, hvilket gør, at læreren heller ikke kan stille sig helt udenfor sin rolle, som autoriteten, for at Asger kan blive fascineret af personligheden.

En anden ting ved gruppen af elever fra 6. klassen, som først optrådte i kategorien *Andet* i figur 4.1 og 4.2, og efterfølgende i kategorierne *Negativ* og *Andet*, som slår mig, er, at det er de fire drenge, som er i klassen og én pige. Af det lille kendskab jeg har til eleverne, ville min vurdering ikke være, at disse 5 elever er bogligt stærke, og det kan meget vel hænge således sammen, at de ikke har tillagt det kreative nogen positiv værdi, fordi de ikke har kendskab til det ord.

At lærerens rolle er vigtig i forholdt til elevernes selvdannelse, kan der ikke herske tvivl om, fordi det i første og sidste ende er læreren, der gerne skulle være autoriteten i undervisningen, og at der derfor vil være en vurdering af elevens proces og produkt fra hendes side. Til at belyse hvordan læreren og de andre elever er ramme for elevens proces og produkt, vil jeg inddrage interviewet af Marianne fra 10. klasse.

4.3 Sløjd og håndarbejde

I interviewet med Marianne peger hun på, at lærerrollen i den skabende proces skal træde varsomt. På spørgsmålet, hvad lærerne skal gøre, svarer hun:

”De må ikke bede mig om at gøre noget på en bestemt måde, hvis jeg har fundet en måde selv at gøre det på.(...)Så bliver jeg rigtig sur. Men hvis jeg ikke ved hvordan, så må de godt komme og vise mig, at jeg kan gøre det på den her måde.(...) Det som de kan gøre, er at sige at det jeg gør, er godt, opmuntre mig til at blive ved(...)” (Bilag 5: 08.27-09.30).

Lærerens rolle i elevernes skabende proces bliver altså altafgørende i forhold til at opmuntre eleverne til at fortsætte arbejdet. Jakobsen påpeger, at man ikke kan komme fra en stabil tilstand til en anden stabil tilstand, uden først at have været i en ustabil tilstand. Og det er i den ustabile tilstand, at det er farligt for eleven at være, fordi her kan de måske ikke se målet, og det kan de andre elever heller ikke, men læreren må have blik for at hjælpe og støtte eleven videre, fordi det er i denne ustabile fase, at eleven lærer noget om sig selv og omverden.

Ved citatet fra Marianne, kan man sige, at Marianne ikke ønsker kritik, når hun har fundet noget, som fungerer for hende, men set i forholdt til det selvkritiske element, som er et af de tre elementer, som Brinkmann præsenterer som værende nødvendige for mennesket, er denne holdning, Marianne har til lærerens rolle, ikke særlig hensigtsmæssig. Fordi måske burde Marianne lytte til kritikken og tage det til sig. Men på den anden side, kan det også være læreren, som bør være lidt selvkritisk og revurdere, hvorfor Marianne skal gøre noget på en bestemt måde.

I forhold til den anden evne, at andre mennesker er værd at være sociale sammen med, spurgte jeg Marianne, hvordan de andre i klassen påvirkede hende. Til det svarede hun:

”Negativt, altså hvis jeg og Gunvar har snakket, og så hendes er lykkes mere pænt end mit. Og positivt, der hvis jeg ikke ved hvad jeg skal gøre, så kan jeg få inspiration hos dem. Nå hun gør sådan og han gør

sådan. Man ser det på en anden måde. Det er godt for alle at lade sig inspirere af hinanden.” (Bilag 5: 10.08-10.58)

Heri ligger en værdi i de andres arbejde, fordi Marianne kan finde inspiration, og de derfor tillægges værdi. Men der ligger også et andet interessant element i udtalelsen, idet hun betragter det som negativt, hvis de andres er bedre end hendes. Der ligger altså en form for intern konkurrence, i hvert fald i Marianne selv.

Den tredje evne, den narrative fantasi, ”(...) *er nok den af de tre evner, som ligger tættest på det, vi vanligvis forstår ved kreativitetsbegrebet.*” (Brinkmann, 2009:86). Det er evnen, der trænes først og fremmest gennem kunst og litteratur, både når man læser og selv skaber. Marianne fortæller om et projekt, de havde, hvor de lavede nålefilt:

”Hvad for nogle opgaver er interesserende eller sådan spændende: *Ja det er sådan hvor øh, hvis ligesom jeg er her, og så går det over min grænse eller. Okay noget udfordrende? JA JA*

Har I lavet noget i det her fag, hvor du bare tænkte, altså ligesom det projekt i laver nu? *Ja, det er sådan rigtig udfordrende. Vi har lavet et projekt hvor vi lavet priting(nålefilt)*

Det var fordi du ikke kender teknikkerne? ”*ja, og jeg må prøve mig frem først (...)*Vi fik læst en historie op. *Vi fik først en opgave at vi skulle lave et eller andet dyr, og så kunne vi fantasere – her lavede jeg en lunte. Det er en færøske funkler. Ham lavede jeg og det var rigtig spændende og sjovt.*” (Bilag 5: 02.33-04.07)

Denne situation er et eksempel på, hvordan man i håndarbejde kan arbejde med den narrative fantasi. Idet eleven gør det uvirkelige virkeligt, og det fraværende nærværende, ved at eleven omsætter sine sanselige indtryk til udtryk (Brinkmann, 2009:86). Endvidere peger Marianne på, at det at arbejde med nogle udfordrende opgaver er godt. Her er det teknikken, som var udfordrende, men det kunne lige så vel have været det at bruge sin fantasi, som kunne være det udfordrende.

Dette kunne altså tyde på, at et element i undervisningen, der gerne skulle være kreativitetsfremmende, skal bygge på udfordringer for eleverne, ros fra læreren og inspiration fra de andre elever.

Tanggaard skriver ”(...) *at kreativitet forudsætter viden og færdigheder inden for eksisterende praksis – man skal have lært at kende disse praksis for at kunne transformere dem*” (Tanggaard, 2008:50). At lade eleverne fordybe sig faget og i tidligere traditioner er ikke hæmmende for deres kreativitet, nej tværtimod, det er en nødvendighed. Faglighed og kreativitet går hånd i hånd, men læring af teknikker lader til at komme forud for kreativitet, ifølge Tanggaard. Men ligger der så ikke noget kreativt i at lære fagets traditioner og teknikker, eller er det kreative kun forbeholdt arbejdet, efter det er lært? Hvis man kigger på elevernes svar fra sidste time, peger de på, at de arbejder kreativt, når de snitter, mens det fra teoretikernes side ikke vil betragtes som kreativt, da det blot er reproduktion, og ikke tilfører noget nyt.

Jeg vil her fremhæve én af pigerne, Mette, som i den sidste sløjde time opfattede sig selv som værende kreativ, men som faktisk ikke lykkedes med det, hun oprindeligt havde tænkt sig. Det, som hun oplevede i denne time, var, hvad Feiwel Kupferberg ville kalde *Kreativt kaos*, hvilket betyder "(...) *at nye idéer og tanker altid opstår på en ikke-planlagt, ikke-styret måde. Det kendetegnende for kreativitet er netop ikke orden men kaos*" (Kupferberg, 2006:17).

Mette lavede i timen en fødselsdagsholder, hun snittede et hul i et afskåret stykke træ, og betegnede selv sin proces som: "*Jeg snittede bare og så kom det*" (Bilag 3). Hendes produkt var altså ikke-planlagt, det kom bare. Men at det var ikke-styret, kan man vist ikke sige, fordi alt undervisning er styret, da det er fastlagt hvor, hvornår og hvordan, det sker. Men *om* det sker, kan ikke fastlægges. Mette gav endvidere udtryk for, at "(...) *det gik galt*" (Ibid.), da det ikke var hendes hensigt at lave en fødselsdagsholder, hvilket må siges at være selvkritisk. Men hun brugte den kritik, hun gav sig selv, at det, hun ville, gik galt, og så så hun muligheden for at gøre noget andet, og lavede en fødselsdagsholder. Mettes lærer var dog af den opfatning, at det at snitte et hul ikke var kreativt.

Læreren opfatter selv kreativitetsbegrebet som "*Evnen til at få idéer, samt evnen til at få idéerne realiseret, enten ud fra en stilet opgave eller udfra et behov*" (Bilag 4.). Set i dette lys, får hendes vurdering af Mette et ekstra lag, fordi Mettes oprindelige idé netop ikke blev realiseret. Den kom jo bare. Det kunne også skyldes, at det at være kreativ tillægges en værdi, ikke nødvendigvis en nyhedsværdi, men en værdi for den enkelte, fordi "*Hvad der er kreativt for barnet, behøver derfor ikke være det for den voksne (...)*" (Fredens, 1995:20), eller at det "*der er tilfredsstillende og meningsfyldt for nogle, kan være uden betydning for andre*" (Volf, 2009:29). Læreren opfattelse af, hvornår hun selv er kreativ, beskriver hun som, "*Når jeg finder en god løsning på et problem, og kan følge tanken med handling som udmønter i en form for produkt*" (Bilag 4). Hun har altså selv den opfattelse, at det at være kreativ er en skabende proces, men for hende ligger der en idé bag. Dette kan være en af forklaringerne på, hvorfor hun i denne situation ikke vurderede Mettes arbejde som værende kreativt, fordi det ikke var planlagt. Men set ud fra Kupferbergs perspektiv, kan kreativitet ikke planlægges. Det er *kaos*, ikke *orden*. Dette må også betyde, at kreativitet ikke kan skemalægges.

Men hvad stiller fagene sløjde og håndarbejde så op, hvis kreativitet ikke er noget, man kan planlægge? Tanggaard påpeger dette dilemma i bogen "*Fornylsens kunst. At skabe kreativitet i skolen*", ved at skrive: "*Det er ikke altid, at kreativitet kan opstå på kommando. Det kan faktisk forhindre selv samme, fordi vi ofte klammer os til vores vaner, når vi trues af udefrakommende pres*" (s.25-26). Dette påpeger 6. klasses læreren, ved på spørgsmålet "*Hvilke udfordringer ligger der i at arbejde kreativt i disse fag?*" at svare: "(...) *at nogle elever har svært ved at løsrive sig fra deres faste mønstre.*"(bilag 4). Hun har i undervisningen påpeget, at hun gang på gang ser drengene lave FC Barcelona på alt, og pigerne lave hjerter på alt. Dette kan sammenlignes med Thomas Ziehes tilbagevendende eksempel, hvor underviseren i

moderne dans, beder eleverne om at danse frit, fordi de derigennem får mulighed for at udtrykke det, de selv føler. Men med det resultat, at eleverne bare reproducerer en stereotyp bevægelse. Hvorimod, hvis man tegner en cirkel på gulvet, og siger, at de ikke må flytte det ene ben udenfor cirklen, så vil nye dansetrin opstå (Ziehe, 1999: 211). Eleverne reproducerer de samme motiver på alt, lige så snart de får frie rammer, fordi det er det sikre for dem. Men hvis man sætter bånd for dem, begynder de at skabe nye mønstre. En af Ziehes pointer er, at skolen ikke skal være et spejl af den virkelige verden. Skolen er kunstig, og den skal udfordre elevernes livsverden, den skal ikke være en reproduktion af, hvad de ser i medierne eller oplever i fritiden. Vi skal skubbe til dem, og lade dem bryde med det *normale*. Set i dette lys bliver det at være kreativ, når man gør, som man ikke plejer. Når man formår at give slip og ikke tænke for meget.

Kigger man på den beskrivelse af det moderne samfund, som Rasmussen betegner som den *emergente orden*, hvor der er brug for refleksivitet, fordi samfundet hele tiden er i bevægelse, og med Ziehes opfattelse af, at skolen skal tilbyde eleverne noget andet, end det, de oplever uden for skolen, ser jeg designprocessen som et redskab til dette.

Designprocessen starter med et problem eller et behov som skal løses (jf. Volf). Men undervisningen skal ikke være virkelighedsnær, den skal få eleverne til at overskride sig selv. Dette stiller krav til undervisningen, da eleverne ikke er i stand til at sætte sig udenfor sig selv og udfordre sig selv.

Undervisningen må bygge på anderledeshed, eleverne skal tvinges ud i det ukendte, for at vende tilbage til det kendte, og derved have lært noget om sig selv og sin måde at agere på.

Personligt, har jeg én gang selv fået stillet en sådan uvirkelighedsnær opgave. Det var i forbindelse med et studieophold i Norge, hvor vi i tekstilundervisningen skulle designe en beklædningsdel, som havde egenskaber fra en bog. Det var jo en absurd og mærkelig opgave, i den forstand, at det ikke havde noget med vores personlige livsverdener at gøre, eller var særligt personlighedsnært. Men den idégenerering og produktudvikling, som det førte med sig, var nyt på alle måder.

Derfor tror jeg, håndarbejde og sløjd bør tænke nyt i måden at bruge designprocessen på. Eleverne skal ikke sidde og designe fuglehuse hele tiden, de skal stilles overfor udfordringer, som ikke har noget med den virkelige verden at gøre, sådan direkte. Fagene kan ved at arbejde på denne måde også fordre elevernes refleksivitet, fordi de hele tiden må forholde sig til, om det kan lade sig gøre, om de løser problemet, opfylder behovene, og hvordan produktet kan fungere. Og det er netop denne refleksivitet og kreative kompetence, eleverne får brug for i mødet med det moderne samfund, hvis man følger Rasmussens optik.

Sagt med Qvordrups ord, er eleverne kreative, når de benytter sig af tredje-ordens viden, hvilket jeg netop vil mene, at eleverne ved at arbejde på denne måde vil være nødt til at gøre. Ved at få stillet uvirkelige opgaver, må de forholde sig til kriterierne for deres viden. Men de må have noget viden af første- og anden-orden inden de kan benytte sig af tredje-orden.

Derfor skal fagene både indføre eleverne i fagets traditionelle teknikker, såvel som at udfordre dem i uvirkelighedsnære projekter, for at fremme deres kreativitet.

Kapitel 5. Afrunding

I dette afsluttende kapitel vil jeg forsøge at besvare min problemformulering ud fra den undersøgelse, jeg har foretaget ved at belyse nogle af de pointer, som er fremkommet.

Jeg vil præsentere et undervisningsforløb, som jeg har udarbejdet, ud fra undersøgelsens resultater, som viser, hvordan jeg mener, man kan fremme kreativiteten i håndarbejde⁹, ved i arbejdet med designprocessen at udfordre elevernes personlige livsverdener, og gennem udfordringer skabe et miljø, hvor eleverne kommer ud i ukendte positioner, og lærer noget om sig selv og de skabende processer, de indgår i. Formålet med undervisningsforløbet er at konkretisere det, jeg har i undersøgelsen er kommet frem til, som forhåbentligt kan inspirere andre lærere til at arbejde på samme måde.

Afslutningsvist vil jeg perspektivere til tre emner, som specielt har vakt min opmærksomhed i arbejdet med denne undersøgelse.

5.1 – Konklusion

Mit udgangspunkt for at skrive opgaven var, at jeg synes at se en tendens til, at de praktisk - musiske fag uberettiget har status som pause fag i folkeskolen. Mens der på samme tid bliver skrevet den ene rapport efter den anden, om at folkeskolen skal give eleverne kreative kompetencer. Men hvorfor egentligt? Dette var udgangspunktet, og hvad fagene sløjde og håndarbejde kan gøre for at fremme elevernes kreativitet.

På baggrund af min undersøgelse kan jeg nu sige, at det at være kreativ virker til at være en del af den måde, hvorpå eleverne forstår sig selv. Det har en positiv betydning for eleverne, i de tilfælde hvor de oplever positivt respons fra omverden. Mens det at være kreativ også kan have en negativ klang, hvis det bryder med den status, man normalt har i klassen, den sociale forventning.

Fra samfundets side virker kreativitet til at være en kompetence, som eleverne skal besidde både for at begå sig på arbejdsmarkedet og i det moderne samfund, som medskabere.

Elevernes opfattelse af kreativitetsbegrebet er det *skabende*, det at skabe noget med hænderne er kreativitet. Mens der blandt de teoretikere, jeg har præsenteret, viser sig to retninger. Opfattelsen deler sig mellem, om kreativitet er noget *nyskabende* eller en *social proces*. Spørgsmålet er så, om det er elevernes opfattelse, der er forkert, om det er teoretikernes, eller om der overhovedet er noget galt i, at der ikke er overensstemmelse?

Tanggaard må siges at være en af de praksisteoretikere, som man i arbejdet med kreativitet og skolen ikke kommer udenom. Da hendes definition af kreativitetsbegrebet netop indeholder nyhedsaspektet, hvilket

⁹ Det vil senere fremgå, hvorfor jeg har valgt håndarbejde.

jeg har svært ved at forene med folkeskolen. Jeg mener, det vil være forfejlet at tro, at eleverne i folkeskolen vil ændre domæner eller skabe nye. Mens det derimod er muligt for skolen, og bør være et mål, at ændre elevernes domæner, hvilket de gør i dannelsesprocessen.

Folkeskolen danner eleverne til videre uddannelse, og vi kan give eleverne rum til at udvikle sig kreativt, men ikke med den forståelse af kreativitetsbegrebet, som Tanggaard benytter. Kreativitet som en social proces derimod, er noget, som skolen aktivt arbejder med hver dag, da eleverne altid indgår i sociale sammenhænge.

At eleverne skal lære at være kreative, er en del af dannelsen, hvor de håndværks-skabende fag er vigtige. Fordi i den skabende proces, eller det, som eleverne vil betegne som den kreative proces, kommer eleverne til at opleve ukendte situationer, som de skal lære at håndtere. Og netop dette er en del af deres dannelsesproces, hvad end vi kalder det social kreativitet, som Brinkmann, den kreative vidensform, som Qvortrup, eller den praktiske klogskab, som Gustavsson beskriver. Alle tre opfattelser deler det, at det er en del af menneskets dannelse, og en nødvendighed for at kunne begå sig i det moderne samfund. Og derfor er det vigtigt, at fagene håndarbejde og sløjd udfordrer eleverne til at komme ud i de ustabile tilstande, så de netop må gøre brug af deres viden og omstrukturere den, hvis det er nødvendigt.

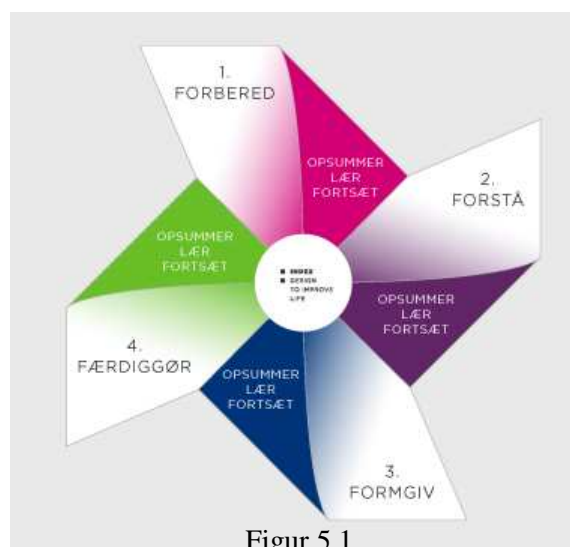
De ustabile situationer skal ikke forstås som en nytænkning af fagene. Det at arbejde med teknikker, som er ukendte for eleverne, sætter dem også i ustabile situationer, hvor de lærer noget om sig selv ved at lære noget om andre og andre arbejdsmåder. Lærerens rolle bliver afgørende i disse situationer, idet eleverne har brug for støtte og ros for at overkomme de ustabile situationer, og vende hjem med en bredere forståelse af sig selv og sin omverden.

At designprocessen i fagene har en højstatus er helt centralt, da der i arbejdet med designprocessen er mulighed for, at eleverne kommer ud i de ustabile og ukendte situationer. Men undervisningen må ikke kun bygge på reproduktion, selv om også dette element er kreativt i forholdt til Brinkmann, som påpeger, at i en evigt foranderlig verden uden manuskript, er der ikke noget, som er reproduktion. Jeg mener, Ziehe er inde på noget essentielt, når han argumenterer, at skolen ikke skal være et spejl af virkeligheden. Eleverne skal ikke kun have opgaver, hvor de skal danse frit. De skal udfordres gennem begrænsninger, som ikke ligner deres personlige livsverdner, fordi eleverne derved bliver udfordret til at være kreative. Undervisningen bør altså bygge på fagets håndværksmæssige traditioner anvendt i opgaver, der udfordrer elevernes personlige livsverden, hvis elevernes kreativitet skal fremmes, og de skal lære at begå sig i det moderne samfund uden manuskript.

5.2 – *Kreer din undervisning*

Dette undervisningsforløb bygger på de pointer, jeg har præsenteret i konklusionen. Det er opbygget omkring modellen fra "Design to improve life", figur 4.1. Idet jeg finder denne model fyldestgørende til at opbygge et forløb, hvor eleverne gennem udfordringer i opgaven, som repræsenterer noget anderledes og ukendt i den skabende proces, hvor de skal anvende fagets teknikker, kan skabe og formgive et produkt, som bryder med deres normale forestilling omkring, hvad produkter er og kan. Derved bliver eleverne udfordret til at udvikle deres kreative vidensform, og forholde sig til det ukendte ved at arbejde med det.

Undervisningsforløbet håber jeg at afprøve i januar 2012 på to piger fra 8. klasse, og efterfølgende tilrette og få det lagt på EMU's håndarbejdsside, så det kan inspirere andre lærere til at se nye muligheder for at arbejde med elevernes kreativitet i håndarbejdsundervisningen. Jeg har været i kontakt med Mette Jørgensen, redaktør for emus håndarbejdsside, og aftalt, at jeg vil sende undervisningsforløbet til hende. Hun vil så vurdere, om det er egnet til siden, men som udgangspunkt var det klart en mulighed.

Figur 5.1

Bærbare Bøger

Formålet er, at eleverne får skabt en beklædningsdel, som har nogle af egenskaberne fra en bog. Ved at arbejde med at kombinere beklædning og eksempelvis bog egenskaber bliver eleverne trænet i at arbejde kreativt i designprocessen.

Mål for undervisningen:

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

- *forstå kreative designprocesser, hvori der indgår inspiration og ideer, planlægning, udførelse og evaluering*
- *formgive med personligt præg*
- *bruge omverdenen som inspirationskilde*
- *eksperimentere med materialer, teknikker, farver, form og funktion*

- *formgive og fremstille tekstile produkter*(UVM, 2009b: slutmål)

1. Fase – Forbered

- Opgaven introduceres: Eleverne skal lave en beklædningsdel med egenskaber af en bog.
- Krav til opgaven: De skal lave en beklædningsdel, som har egenskaber fra en bog. På beklædningsdelen skal der indgå stoftryk.
- Grundlaget ligger: Det er vigtigt, at alle elever forstår, hvad opgaven går ud på.
- Hvad er en beklædningsdel? F.eks. nederdel, trøje, hat osv.
 - Hvad er bog egenskaber? F.eks. kan åbnes, læses, bladres i, har bogstaver, papir osv.
 - Hvad er stoftryk? F.eks. skrift, billeder, symboler.

2. Fase – Forstå

- Inspiration: Lad eleverne finde inspiration til, hvad en bog er, f.eks. ved at gå på skolebiblioteket og vis evt. dias med modebilleder, se links¹⁰.
- Planlægning: Eleverne skal få et overblik over, hvor de skal starte.

3. Fase - Formgiv

- Skitsering: Lad eleverne skitsere, hvad de vil lave, forsøg at lave flere udkast. Eller arbejd evt. med visuel brainstorm¹¹. Forsøg at lave modeller af deres idéer i papir, for at visualisere hvad de vil.
- Eksperimenter: Lav et lille trykke værksted, hvor eleverne oplever, hvilken verden der åbner sig for dem, hvis de ikke før har arbejdet med det.

¹⁰ <http://www.antwerp-fashion.be/SHOW2007/home.htm>
<http://www.worldofwearableart.com/category/image-galleries/winners/2011-winners>
http://www.google.dk/search?q=Roberto+Capucci&hl=da&prmd=imvns&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=a_3tTvnvNcrY4QTJkPDICA&ved=0CEIQsAQ&biw=1280&bih=687

¹¹ Visuel brainstorm kan laves på denne måde: hver elev har et stykke papir, hvor de tegner ud fra stillet opgave, dette kan gøres på tid, eller når eleverne synes, de er færdige. Så sender man sit papir til højre, så alle får et nyt, og lader sig inspirere af det, som er på papiret, for så at tegne en ny skitse eller tegne videre på de andres. Til sidst hænges det hele op, og eleverne kan lade sig inspirere af hinanden, inden de laver deres egen skitse færdig.

Producer: Som regel vil det give mest mening at udskære mønstrene først.
Dernæst trykke på stoffet.
Sy det sammen.

4. Fase – Færdiggør

Kommunikær: Lad eleverne fortælle om deres proces med vægt på de ting, som var svære, og hvordan de løste dem. På den måde får eleverne blik for deres evne til at løse problemer i designprocessen.

Del: Lad eleverne lave en catwalk eller fremvise deres produkter på en anden måde på skolen.

4.3 Perspektivering

Jeg vil i perspektiveringen fremhæve 3 emner, som jeg i undersøgelsen er blevet opmærksom på. Disse områder skal være med til at belyse, hvilke elementer skolen som helhed må forholde sig til for at fremme elevernes kreativitet.

Det første omhandler, om der er en kønsforskel i elevernes køn i forholdt til deres kreativitet. Det andet er, om kreativitet kun er forbeholdt de praktisk – musiske fag, eller om kreativitet ikke er i alle fag. Det tredje er et blik på kreativiteten som social kreativitet i et bredere perspektiv, end fagene sløjde og håndarbejde.

Kreativitet og køn

Det virkede til, at der blandt mine informanter var en vis kønsfordeling i forhold til deres svar i spørgeskemaerne. Drengene endte i kategorien *Andet* og *Negativt*, mens pigerne primært endte i kategorierne *Skabende* og *Positivt*. Men hvad tænkes at skyldes? Et snævert syn kunne være, at disse piger, jeg har talt med, er mere boglige end drengene, og derfor er stødt på begrebet kreativitet og forholdt sig til det. Mens drengene er praktikere, som i højere grad bare vil lave håndværket. Dette er selvfølgelig meget hårdt sat op. Men i hele diskussionen omkring køn og deres forskelligheder, kunne det jo være interessant at diskutere, om det, at pigerne måske har en mere boglig tilgang til skolen, har betydning for deres kreativitet, eller om det netop er drengene, som ikke er lige så regelrette, som har lettere ved at udfolde sig kreativt. I undervisningen af 6. klassen i sløjde arbejdede vi med at lave fyrfadsløsestager, hvor eleverne skulle arbejde med, at løsestagen skulle afgive skygger. De fleste løste opgaven ved at udskære figurer i plader af krydsfiner og samle dem til små krukke, hvori lyset kunne stå ned i. Men en af drengene lavede to høje tårne, som lignede World Trade Center, og da jeg spurte, hvor skyggerne kom ud, stillede han lyset mellem tårnene og viste hvordan lyset jo kom ud mellem tårnene. Det kastede to stråler af lys til begge sider. Jeg roste ham, fordi jeg synes det var en kreativ løsning på den formulerede opgave,

men der var protester fra nogle af pigerne, fordi han jo ikke havde arbejdet med udskæring ved deкупørsaven, som dem. Om det her var en hæmsko for pigerne, at de var bundet af at løse opgaven, som de troede læreren mente, eller om det her var drengen, som ikke havde forstået opgaven, er svært at svare på.

Kreativitet i alle fag

Det andet perspektiv, som jeg gerne vil belyse, er, at kreativitet selvfølgelig ikke kun hører til i de praktisk – musiske fag, men at de immaterielle fag (naturfag og humanistiske fag) også arbejder med kreativitet. Til at belyse at det at være kreativ er mere end den skabende proces i håndarbejde og sløjd, har jeg valgt at fremhæve en af eleverne fra 6. klassen. Hendes svar på spørgeskemaet var:

Hvornår er man kreativ? *”Man er kreativ når man maler, tegner, skriver, tager initiativ til noget og når man opdigter historier.”*

Hvornår har du sidst været kreativ? *”Jeg er det nu, jeg sidder og skriver. Ens skrift er som et maleri på papir.”* (Bilag 1)

Det at skabe noget, den skabende proces, som eleverne sidestiller med det at være kreativ, er altså ikke forbeholdt de praktisk – musiske fag. At skrive, opdigte og tage initiativ, som i lige så høj grad kan fordres i de andre skolefag, er altså også en del af det at være kreativ. Ser man på den måde skolen organisere noget af undervisningen gennem projektarbejder, hvor eleverne undersøger et område, og fremstiller et problem, som de søger at løse, er meget lig den måde man arbejder i designprocessen. Det er de fire faser i figur 4.1, *Forberede, Forstå, Formgive, Færdiggøre*, som også indgår i det projekt- eller problemløsningsorienterede arbejde.

Social kreativitet

Det tredje perspektiv er Brinkmanns opfattelse af *social kreativitet*, fordi han her vægter det, at skabe det sociale sammen, som en af de væsentligste ting, mennesket skal lære. Hvilket jeg kun kan bakke op om. Hele skolegangen må siges at vægte dette højt, dog inden for normerne i skolen. Der er en vis forventning til, hvordan eleverne og læreren interagerer. Men på trods af de forventninger, som er, ligger der en stor opgave, for eleverne, i at skabelsen af det sociale sammen med andre. Eleverne skal lære at skabe det sociale, ved at erhverve de tre evner, *selvkritik, se andre som værd at skabe det sociale med og den narrative fantasi*.

Som påpeget i analysen er det at være selvkritisk (den første evne) ikke let, idet man kritisk skal forholde sig til det, man ved og tror på. I en skole som i større grad er præget af flere forskellige kulturer, bliver denne evne vigtig at arbejde med, fordi eleverne bør lære at sætte sig selv udenfor sig selv og deres egen opfattelse af verden. Dette er en forudsætning for at skabe det sociale, sammen med evnen til at se andre mennesker som værende værd at skabe det sociale med. Her bliver skolens rolle at vise eleverne det

fremmede, det som de ikke møder i deres hverdag, idet de skal blive i stand til at se sig selv som menneske, før de ser sig selv i gruppe-kategorier, som mennesket har tendens til. Den sidste evne, den narrative fantasi, bør kultiveres primært gennem litteratur og kunst. Eleverne skal trænes i den æstetiske sansning, da vi har en tendens til at overse menneskeligheden, f.eks. hvis noget er fremmed eller anderledes.

Skolens opgave i forhold til den sociale kreativitet handler altså i vid udstrækning om at lære eleverne at skabe det sociale med andre, fordi det at de er anderledes har en værdi.

Kapitel 6 – Litteratur

- Andersen, Anne-Grethe, Lone Fabech, Mette Jørgensen og Hanne Schneider(2007): *Håndarbejde i: Læreruddannelsens didaktik 2* af Jacobsen, Jens Christian og Steffensen, Bo (Red). Forlaget Klim.
- Brinkmann, Svend(2009): *Social kreativitet: At skabe det sociale i en verden uden manuskript* side 75-93 i: *Kreativitetsfremmende læringsmiljøer i skolen* af Tanggaard, Lene og Brinkmann, Svend(Red.) 1. udgave, 1. oplag. Dafolo.
- Boding, Jesper og Andersen, Gorm Bagger(2010): *Professionsbacheloropgaven i læreruddannelsen*. Dafolo
- Bjørndal, Cato R. P.(2003): *Det vurderende øje*. Klim
- Fredens, Kjeld(1995): *Kreativitet*. Side 19-23 i tidsskriftet ”Kognition og pædagogik”, 17.
- Gustavsson, Bernt(1998): *Dannelsens sigte*, side 41-62 i: *Dannelse i vor tid*. Klim
- Imsen, Gunn(2003): *Lærerens verden. Indføring i almen didaktik*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S
- Imsen, Gunn(2008): *Elevers verden. Indføring i pædagogisk psykologi*. 1. udgave, 2.oplag. Gyldendals lærerbibliotek.
- Jakobsen, Henning Sejer og Rebsdorf, Simon Olling (2003): *Ideudvikling ved kreativ innovation*. 1. udgave, 1. oplag. Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag A/S, 2003, Denmark.
- Kupferberg, Feiwei(2006): *Pædagogik, læring og kreativitet. At interagere i kaos*. Side 13-27 I: *Kvan*, 76, 2006 af Boelt, Vibeke(Red.)
- Qvortrup, Lars(2006): *Kreativitet som vidensform og resurse*. Side 28-37 i Boelt, Vibeke(Red): *Kvan*
- Rasmussen, Jens(1997): *Socialisering og læring i det refleksivt moderne*. 2. udgave. Unge Pædagoger.
- Sløjd(1995): *Faghæfte 10*. 1. udgave, 1. oplag, undervisningsministeriets Folkeskoleafdeling
- Tanggaard, Lene (2008): *Kreativitet skal læres*. Aalborg Universitetsforlag.
- Tanggaard, Lene(2010): *Fornyelsens Kunst. At skabe kreativitet i skolen*. Akademisk Forlag.
- Volf, Mette (2009): *Design – Proces og metode*. Systime.
- Ziehe, Thomas(1999). *God anderledeshed*. Side 202-214 i: *ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund*. Billesø og Baltzer

Elektroniske dokumenter fra internettet:

- Design to improve life. Lokaliseret den 19.12.2011 på:
<http://www.indexaward.dk/undervisning/>

- Faghæfte 47(2010): *Elevernes alsidige udvikling*. Undervisningsministeriets håndbogsserie nr.4 - 2010. Lokaliseret den 19.12.2011 på:
<http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2010/~media/Publikationer/2010/Folke/Elevernes%20alsidige%20udvikling/Elevernes%20alsidige%20udvikling.ashx>
- Folkeskoleloven(2006): *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. Lokaliseret den 20.12.2011:
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=133039>
- Globaliseringsplan(2006): *Fremgang, fornyelse og tryghed*. Lokaliseret d. 18.12.2011 på:
http://www.globalisering.dk/multimedia/55686_strat.pdf
- Hvid, Mikkel(2000): *Skolen som MODkultur*. Lokaliseret den 19.12.2011 på:
<http://www.folkeskolen.dk/7239/skolen-som-modkultur>
- Inspirations sider til undervisningsforløb:
<http://www.antwerp-fashion.be/SHOW2007/home.htm>
<http://www.worldofwearableart.com/category/image-galleries/winners/2011-winners>
http://www.google.dk/search?q=Roberto+Capucci&hl=da&prmd=imvns&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=a_3tTvvnvNcrY4QTJkPDICA&ved=0CEIQsAQ&biw=1280&bih=687
- Thejsen, Thorkild (opdateret 2009). *Folkeskolens formålsparagraf gennem tiderne*. Lokaliseret den 19.12.2011 på:
<http://api.archive.undervisere.dk/binAPI/streamfile.exe?name=FS%5CDocuments%5C41%5C55841.pdf&type=application/pdf&path=ArchiveFiles>
- UVM(2005): *Det nationale kompetenceregnskab – hovedrapport*. Lokaliseret den 19.12.2012 på:
http://pub.uvm.dk/2005/NKRrapport/kompetence_hovedr.pdf
- UVM(2009a) ”Afdeling for grundskole og folkeoplysning”. *Handlingsplan for styrkelse af de praktisk/musiske fag i folkeskolen*. lokaliseret den 06.12.2011 på:
http://uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Folkeskolen/Fakta-om-folkeskolen/Nyheder-om-folkeskolen/~media/UVM-DK/Content/News/Udd/Folke/2009/Sept/~media/UVM/Filer/Udd/Folke/PDF09/090417_handlingsplan_for_styrkelse_praktiske_musiske_fag.ashx
- UVM (2009b). *Fælles mål for håndarbejde*. Lokaliseret den 9.12.2011:
<http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles-Maal-2009-Haandarbejde?Mode=full>
- UVM (2009c). *Fælles mål for sløjd*. Lokaliseret den 9.12.2011:
<http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles-Maal-2009-Sloejd?Mode=full>
- Ziehe, Thomas(2002): *De personlige livsverdners dominans*. Lokaliseret den 18.12.2011: på:
<http://udd.uvm.dk/200110/udd200110-01.htm?menuid=4515>

Bilag 1. - 6.klasse

Spørgsmål	Brøndbyøster Skole 6.klasse sløjd		Min tolkning
Hvad er kreativitet?	Mette	At være kreativ er at lave sit eget fx hvis man har et lærred og man skal male skal man male sit eget i stedet for noget nogen andre har lavet	Skabende
	Dina	Som når man for eksempel laver julegaver eller i det hele taget bare gaver. Når man er kreativ finder man selv på kreative ting.	Skabende
	Jonas	At arbejde godt og arbejde positivt	Andet
	Vanja	Kreativitet er at hvis man fx har en kasse man skal tegne, kan man farve den osv. det er kreativitet	Skabende
	Dennis	At arbejde positivt	Andet
	Asger	Betyder ex om man er god i skolen og når man laver noget i skolen	Andet
	Birk	Tror nok det er når man tænker sig om hvad man skal lave	Andet
	Anja	Fx være klog i skolen	Andet
	Maria	Kreativitet er når man feks tegner, maler, har sløjd. Kreativitet er alt, det er skyerne, træerne, bladene på træerne. Det er i alt man laver.	Skabende
	Amanda	Det betyder at man arbejder godt og hvis man laver en ting fx en tegning eller figurer som er flotte.	Skabende
	Celine	Det du selv finder på. Foreksempel hvis du tegner	Skabende
Hvornår er man kreativ?(Hv orfor)	Mette	Når man – maler – syr – broderer – og andre ting	Skabende
	Dina	For det meate i skolen, man er kreativ når man har sløjt og selv finder på noget, man er kreativ i hjemkundskab når man dekurerer en kage.	Skabende
	Jonas	Når arbejder godt så er man kreativ	Andet
	Vanja	I skolen fordi der kan man arbejde kreativt	
	Dennis	Aner det ikke	Andet
	Asger	Hvis jeg nu selv laver noget	Andet
	Birk	Nar man taenkr	Andet
	Anja	Kan ikke forklare	Andet
	Maria	Man er kreativ når man maler, tegner, skriver, tager initiativ til noget og når man opdigter historier.	Skabende
	Amanda	Når man laver en ting som andre synes er flot, kalder man det at være kreativ	Skabende
	Celine	Når du selv har lyst til at være kreativ	skabende
Hvornår har du sidste været kreativ?(Hv ordan var du det?)	Mette	I efterårsferien for en uge siden malede jeg et billede	
	Dina	i foregår da jeg lavede julegaver, jeg malede, tegnede, pakkede gaver ind og satte ting i tingen	
	Jonas	Det ved jeg ikke	
	Vanja	I billedkunst hvor vi laver papmachè af vores egne kropsdele	
	Dennis	Ehh..	
	Asger	Hver dag tror jeg	
	Birk	Kan ik huske det	
	Anja	Ved ikke	
	Maria	Jeg er det nu, jeg sidder og skriver. Ens skrift er som et maleri på papir.	

	Amanda	Da min mor printede billeder ud til mig i sidste uge i efterårsferien, hvor jeg tog billederne ind i min billederamme.	
	Celine	I går da jeg sad og syede i hånden. Det var jeg ved at jeg selv fandt på det jeg vil lave	
Hvad betyder det for dig at være kreativ? - Hvordan har du det når du er kreativ?(hvorfor?)	Mette	Det betyder rigtig meget for mig, da jeg laver noget kreativt næsten hver weekend. Jeg har det rigtig godt når jeg er kreativ.	Positivt
	Dina	Det betyder meget for mig fordi det er sjovt og så elsker familien at få ting man selv har lavet	Positivt
	Jonas	Dårligt	Dårligt
	Vanja	Det er sjovt at være kreativ fordi så keder man sig ikke. Jeg er stortset altid glad	Positivt
	Dennis	Dårligt, fordi det er kedeligt	Dårligt
	Asger	Jeg har det lidt dårligt, jeg savner at lave ballade	Dårligt
	Birk	Ved ikke hvordan jeg skal sige det	Andet
	Anja	Normal	Andet
	Maria	Det at være kreativt for mig handler om at gøre/tænke noget sjovt. Hvis der ikke var kreativitet i verden ville alting være en firkant i sort og hvid.	Positivt
	Amanda	Jeg er glad fordi jeg har lavet noget kreativt	Positivt
	Celine	Jeg har det godt fordi jeg er et kreativt menneske	Positivt
Hvordan kan du bedst lide at arbejde? - Når du får en arbejdstegning du skal arbejde efter, eller når du selv skal finde på hvad du vil lave?(hvorfor?)	Mette	Begge dele. Jeg kan godt lide at finde på mine egne ting, men også at arbejde efter tegninger, for det er ikke altid jeg <u>kan</u> finde på mine egne ting.	
	Dina	Når jeg selv finder på noget at lave fordi det er sjovt	
	Jonas	Jeg kan godt lide at arbejde sammen med andre	
	Vanja	Når jeg selv skal finde på det, for så har jeg egne idéer til det.	
	Dennis	Jeg vil lave et spejl, fordi jeg har løst	
	Asger	Jeg kan bedst arbejde alene og ude så er der stille	
	Birk	En arbejdstegning fordi det er nemmere at forstå	
	Anja	Jeg har mange ting jeg kan lave	
	Maria	Jeg kan lide at finde på ting. Men kan godt arbejde efter en arbejdstegning uden det gør noget.	
	Amanda	Jeg ved det ikke rigtigt men jeg tror at jeg ville vælge at tage når jeg selv finder på noget, fordi det betyder lidt mere	
	Celine	Når jeg selv skal finde på hvad jeg vil lave så tænker jeg på hvad jeg har lavet en anden dag eller hvad jeg kunne tænke mig at lave.	

Bilag 2. – 10.klasse

Spørgsmål	Færøerne 10.klasse i Håndarbejde		Min tolkning
Hvorfor har du valgt dette fag?	Signe	Fordi jeg kan godt lide at være kreativ	
	Marianne	Fordi jeg godt kan lide at bruge mine hænder	
	Malene	Fordi jeg godt kan lide at skabe – og være kreativ	
	Kristine	Fordi jeg synes det lød spændende	
	Heidi	Fordi jeg godt kan lide at skabe	
	Elisabeth		
	Karla	Fordi jeg synes det lød spændende	
	Maja	Fordi det lyder sjovt	
	Bettina	Fordi jeg godt kan lide mode	
	Tilde		
	Hans	Fordi jeg syntes at det var nogenlunde interessant kontra de andre fag	
Hvad er kreativitet? - hvornår er man kreativ? (hvorfor?)	Signe	Når man skaber noget	Skabende
	Marianne	Når man bruger sine hænder til at skabe noget	Skabende
	Malene	Når man tænker nyt og gør noget inspirerende, som måske ikke er blevet set før.	Nyskabende
	Kristine	Når man finder på noget selv	Skabende
	Heidi	Man er kreativ når man skaber noget nyt og anderledes	Nyskabende
	Elisabeth	Tá man skapar okkert (Når man skaber noget)	Skabende
	Karla	Når man selv finder på noget, der ikke er gjort på forhånd ☺	Nyskabende
	Maja	?	Andet
	Bettina	Når man selv finder på	Skabende
	Tilde	Når man ikke behøver at få hjælp og alt bliver smukt som man laver. Det tror jeg er der man er kreativ	Andet
	Hans	Når man får en strøm af idéer. Hvorfor? Det ved jeg ikke.	Andet
Hvornår har du sidste været kreativ?(Hvordan var du det?)	Signe	Nu hvor jeg skal lave en beholder af cykkelstanger måtte vi være kreative, fordi vi fik ikke noget mønster at gå efter	
	Marianne	Da jeg lavede min pung	
	Malene	Jeg prøver at være kreativ hver dag, fordi det er en del af mig. Kan godt lide at man gør med hænderne, som siger noget osv. Jeg tegner, maler, strikker, syr.	
	Kristine	I dag ! :o)	
	Heidi	Jeg var sidst kreativ når jeg laver min pung	
	Elisabeth		
	Karla	Det ved jeg ikke. Jeg er helt blank	
	Maja	Hele tiden. Jeg tegner maler laver lerfigurer og sådan noget	Skabende
	Bettina		
	Tilde		
	Hans	På mandag. Jeg remsede nogle grunde til at en bog havde pletter	

Hvad betyder det for dig at være kreativ? - Hvordan har du det når du er kreativ?(hvorfor?)	Signe	At være kreativ, er når man skaber noget, jeg har det godt når jeg er kreativ, fordi ofte får man lavet en flot ting	Positivt
	Marianne	Det betyder rigtig meget for mig, det giver mig glæde	Positivt
	Malene	Jeg elsker at være kreativ. Jeg føler at de der muree med grænser flytter sig langt væk, så jeg bare kan gøre lige hvad jeg vil :o)	Positivt
	Kristine	Jeg har det godt med mig selv :o)	Positivt
	Heidi	Jeg elsker at være kreativ. Det for mig til at slappe af	Positivt
	Elisabeth	Tad betidir nógu fyr meg (det betyder meget for mig)	Positivt
	Karla	Jeg har det "Wonderful!" fordi at man føler at man laver noget som man selv kan bruge ☺	Positivt
	Maja	Jeg elsker det! det er det bedste. Fordi jeg nyder det meget	Positivt
	Bettina		
	Tilde	Ret meget, alle vil jo være kreative.	Positivt
	Hans	Jeg føler mig kreativ når jeg er kreativ, fordi jeg prøver at skabe noget kreativt på en kreativ måde	
Hvordan kan du bedst lide at arbejde? - Når du får en arbejdstegning du skal arbejde efter, eller når du selv skal finde på hvad du vil lave?(hvorfor?)	Signe	Jeg kan bedst lide når vi får en opskrift at holde os til, og så måsk selv finde på hvordan "tingen" skal dekorerer.	
	Marianne	Jeg kan godt li at arbejde på begge måder, men finde på selv.	
	Malene	Når jeg selv skal finde på hvad jeg vil lave, fordi så er der færre grænser, og det kan jeg godt lide. Men så på den anden side kan det altid være dejligt at have et mønster at følge, hvis man selv bli uinspireret.	
	Kristine	Når jeg selv kan finder på.	
	Heidi	Jeg kan bedst lide at arbejde når jeg selv finder på hvad jeg laver	
	Elisabeth	Tá eg bestemmi sjálv	
	Karla	Begge er fine, men jeg kan altså bedst li' at lave noget jeg selv finder på, fordi det andet er så... et eller andet..	
	Maja	Selv finde på. Fordi det er mere mig☺	
	Bettina	Selv finde på. For jeg gider ikke å lave noget jeg ik kan bruge	
	Tilde		
Hans	Selv finde ud af, fordi så kan jeg lave hvad jeg vil (indenfor nogle grænser men, ja)		

Bilag 3. – Sidste time

Spørgsmål	Navn	Svar	Vurdering fra læreren, har han/hun været kreativ. ¹²
Hvad har du snittet? Fandt du selv på de? Hvordan? Blev det som du ville? Hvordan var det selv at finde på? Har du været kreativ i dag, hvordan?	Celine	En nisse	Ja Idé/mål – fordybelse – snitte
		Ja, det ved jeg ikke	
		Ja	
		Normalt fordi jeg gør det hele tiden	
		Ja. Det ved jeg ikke	
	Mette	Fødselsdagsholder	Fødselsdagsholder. Plejer at være meget kreativ
		Ja, jeg snittede bare og så kom det	
		Nej, det gik galt	
		Rigtig dejligt fordi man bestemmer selv. Det gør man ikke så tit...	
		Ja, jeg er kreativ hver dag og i dag har jeg snittet og malt	
	Vanja	En kniv	Nej. Svært med ideer – God arbejdsro
		Ja, jeg viste ikke hvad jeg ville snitte, så jeg lavede bare en kniv for det er let	
		Ja	
		Det var sjovt	
		Ja, ved at snitte	
	Amanda	Træ	Nej. Ingen/få idéer
		Ja, jeg snittede og fandt frem til en idé.	
		Nej, fordi jeg bare fandt noget da jeg snittede	
		Det var okay. det var sjovt selv at skulle finde på noget	
		Ja, jeg har snittet en ting	
Dina	En stav – tingest. Hvor der står LIFE på med mønster	Ja Ideér, fordybelse, snitte	
	Ja, fordi jeg elsker livet og mønstre		
	Ja		
	Det var vel okay sjovt fordi man selv måtte finde på det.		
	Ja, fordi jeg har skrevet ord i et træ med mønstre		
Maria	Jeg har snittet et star wars sværd af træ	Ja. Fordybelse/ idé undervejs	
	Ja, jeg ønsker mig et almindelig star wars sværd		
	Måske, jeg synes godt at jeg kunne have fremstillet det bedre		
	Det var fint, men hvis vi havde haft flere redskaber, kunne jeg have fremstillet bedre		
	Ja, jeg har lavet noget jeg gerne ville have, men stadig været kreativ		

¹² Læreren har selv opstillet tre kriterier for om eleverne var kreative: ”idéer i forhold til opgaven”, ”fordybelse” og ”teknik/snitte”

	Jonas	En gren	Ja. Ideer, svær at udforme
		Nej	
		Ja	
		Det ved jeg ikke	
		Nej	
	Asger	En spids kniv. Jeg har lavet 2.	Nej ingen ro/fordybelse – ingen forhold til opgaven
		Ja, det var nemt at finde ideen	
		Ja, det blev	
		Rigtig nemt, jeg har gjort det mange gange.	
		Jo, jeg var kreativ og jeg er trodsalt klog	
	Birk	En fodbold	Ja fodbold/ide – mangler lidt i udformningen
		Ja, hved ikke	
		Nej	
		Ved ikke	
		Nej	

Bilag 4. – Lærerens svar på mail-interview

Her har du de spørgsmål jeg havde tænkt mig at stille dig. Jeg har skrevet lidt indledende tekst til nogle af spørgsmålene, så det måske er nemmere at forstå hvad jeg spørger til. Jeg vil selvfølgelig gøre dig opmærksom på, at dit navn ikke vil blive brugt, og at du er helt anonym.

De første spørgsmål handler om dig, og ikke dine fag eller elever:

1: Hvad forstår du ved begrebet kreativitet?

Evnen til at få idéer, samt evnen til at få idéerne realiseret, enten ud fra en stilet opgave eller udfra et behov.

2: Hvornår er du kreativ?

Når jeg finder en god løsning på et problem, og kan følge tanken med handling som udmønter i en form for produkt.

3: Hvordan har du det når du er kreativ?

I en form for tidstilstand, (flow)

De næste spørgsmål henvender sig til dine undervisningsfag sløjd og håndarbejde og eleverne i disse timer:

4: Sløjd og håndarbejde bliver som oftest betegnet som kreative fag. Hvis du skulle sætte lidt mere konkrete ord på hvordan disse fag er kreative fag, hvad ville du så sige?

Skabende, både i tanke og handling.

5: Hvordan arbejder du med udviklingen af elevernes kreativitet i fagene?(er der nogle bestemte processer som du synes fordrer elevernes kreativitet?)

Ved at sætte rammer for at eleverne kan videreudvikle egne idéer; ved egnet lokale, redskaber og materiale, og at have sørget for at de kan det håndværk der er nødvendigt for at der kan komme et produkt ud af deres idéer.

6: Hvordan kommer elevernes kreativitet til udtryk i undervisningen?(er det noget bestemt de gør, som du vil sige er kreativt?)

En vis grad af selvstændighed i elevens udvikling og planlægning af deres idéer.

7: Hvilke udfordringer ligger der i at arbejde med kreativitet i disse fag?

At hver enkelt elev ikke får den tid og hjælp man gerne vil give, sådan at man kan give konstruktive korrektioner og hjælp til materiale- og redskabsvalg. Og at nogle elever har svært ved at løsrive sig fra deres faste mønstre.

8: Er fagene sløjd og håndarbejde vigtige fag i skolen?(Hvorfor?)

Ja, for at give eleverne en praktisk-musisk tilgang til deres læring.

Bilag 5. – interview af Marianne

Interviewet er transskriberet og oversat så godt som muligt, men da lyden er lidt dårlig, og færøsk ikke er min stærke side. Jeg har dog fået en medstuderende til at hjælpe, som kan det bedre.

Tid	Interview
start: 00.02.33	<p>Hvad hedder du? Marianne</p> <p>Hvor gammel er du? 16</p> <p>Og hvorfor har du valgt at gå på denne her linje? Øh. Fordi jeg virkelig godt kan lide at bruge mine hænder, fordi jeg ikke er så stærk i de andre fag. Så valgte jeg dette i stedet. Så kunne jeg bruge min fantasi og hænder, modsat regning skrivning og sådan..</p> <p>Hvad kan du godt lide at lave med hænderne? Jeg kan godt lide at strikke, at tegne og male, lave tasker</p> <p>Kan du bedst lide sådan at kigge på en anden og så tegne efter eller at finde på noget selv? Øh. Jeg tænker begge to. Jeg kan godt kigge på andre og så få inspiration, men ellers så kan jeg godt finde på, at bare bruge min fantasi og lave et eller andet</p> <p>Hvad tegner du når du tegner? Hvad kan du bedst lide at tegne? Det kommer an på mit humør. Hvis jeg er ked, så bliver det meget deprimerende. Og hvis jeg er glad så bliver det meget farver og sådan, så det viser at jeg er glad.</p> <p>Så det bliver meget afspejlet i hvordan du har det!</p> <p>bliver det også det når du laver projekter? når du vælger at skulle lave et eller andet, hvis du så er glad vælger du så farvestrålende ting? Øh ja, det kommer lidt an på hvad vi gør. Hvis vi gør noget som ikke ordentligt interessere mig så bliver det tungt for mig at gøre det. men hvis det er spændende og uh, det vil jeg gerne gøre, så bliver det meget sjovt, og farver og vil jeg gøre sådan og så bliver det mere og mere. (Marianne lyser op og gør stor armbevægelse som om hun kreere noget større)</p> <p>Hvad for nogle opgaver er interesserende eller sådan spændende Det er sådanne som er (færøsk ord). Hvad betyder det. Øh ja, hvordan siger man (?) Kan du forklare om hvad det er for noget? Ja det er sådan hvor Øh, hvis ligesom jeg er her, og så går det over min grænse eller. Okay noget udfordrende. JA JA.</p> <p>Har I lavet noget i det her fag, hvor du bare tænkte, altså ligesom det projekt i laver nu.(henviser til en opgave som er udfordrende) Ja, det er sådan rigtig udfordrende. Vi har lavet et projekt hvor vi lavet priting(nålefil)(<i>sådan noget, hvor man har uld og så laver figurer af det ved at bruge en nål til at stikke ned i ulden, så det bliver fast</i>). Det var rigtig udfordrende, at få til at fungere. Og det var fordi du ik. Det er fordi du ikke kender teknikkerne? ja, og jeg må prøve mig frem først</p> <p>Hvordan. Da i lavede den opgave med at lave de, sku i lave ansigter eller figurer eller? Vi fik læst en historie op. vi fik først en opgave at vi skulle lave et eller andet dyr, og så kunne vi fantasere – her lavede jeg en lunte. Det er færøske funkler. Ham lavede jeg og det var rigtig spændende og sjovt. Så fik vi en større opgave at vi skulle lave noget med årstiderne – det måtte være rigtig stort. Vi skulle bare lave ting, der symboliserede en årstid.</p> <p>Så det var også sådan en meget fri opgave og ikke så bundet. Og det er også noget af det du skriver, at du bedst kan lide. Eller du skriver faktisk at du kan lide begge dele, om opgave er, nu skal i lave det her eller nu skal i lave noget til en årstid. Hvornår er det dejlige at få af vide nu skal du gøre sådan her?</p>
slut: 00.04.07	<p>Det er.. ja, hvornår er det. det er når man får en bestemt opgave, og får et papir at gøre det efter. Det som er dejlig der er, at så ved man akkurat hvad man skal Det kan alligevel godt være lidt irriterende fordi så kan man ikke altid gøre som man vil – hvis nu man vil noget andet.</p> <p>Du har skrevet, at det at være kreativ, det betyder rigtig meget for dig, og at det give</p>

<p>start: 00.08.27</p> <p>slut: 00.09.30</p> <p>start:</p>	<p>dig(pause). Kan du prøve at beskrive hvad gør det ved dig når du er kreativ? Det er akkurat som når man får sommerfugle i maven – et sus – altså man glæder sig til noget. Fx akkurat nu har jeg lige strikket min første trøje og nu glæder jeg mig meget til at vise den til min mor og min bedstemor og til at de siger at jeg er rigtig god til det. – især fordi det er den første. Jeg kan rigtig godt lide at få ros for noget jeg har lavet. Det har stor betydning, selvom det måske er en lille ting, men det har stor betydning for mig at folk ser det jeg har lavet og synes, at det er pænt. Kreativitet betyder nok så meget for mig og er en stor del af mig, fordi det er det jeg selv synes jeg er bedst til. Hvad så hvis du laver noget som, fx det projekt du laver nu, det kan jeg mærke at det synes du er virkelig virkelig fedt (JA) og det har du det rigtig godt med. Hvad nu hvis den ender med at blive grim? Har du det så stadig godt med det? Ja, fordi når jeg ser at jeg har lavet en kjole som nogen synes er grim, så forklarer de mig noget om det, og så er jeg alligevel tilfreds – jeg ved den ikke kan blive ligeså pæn som i film og sådan, hvis den ser bare nogenlunde ud er det i orden. (noget i den stil) Så det betyder ikke så meget. Du kan godt have det kreativt mens du laver noget, og så fx jeg har lige lavet en hue, som jeg havde det godt med da jeg lavede den, men efter synes jeg måske faktisk ikke helt den er blevet som jeg ville have den. Men man kan godt stadig føle at det man har lavet har været rigtigt godt. Hvordan den undervisning i får her. I får meget åbne opgaver(JA). Hvordan skal Gunnvar og Paulina hvad skal de gøre for at du kan udvikle din kreativitet? Eller hvad må de ikke gøre? De må ikke bede mig om at gøre noget på en bestemt måde, hvis jeg har fundet en måde selv at gøre det på. Fordi hvis jeg har fundet en måde som lykkes for mig, så må de slet ikke komme og sige at du skal gøre det på en anden måde. Det må de ikke. Så bliver jeg rigtig sur. Men hvis jeg ikke ved hvordan, så må de godt komme og vise mig, at jeg kan gøre det på den her måde Det skal være dig som kommer og beder om hjælp(JA) hvis du ikke ved hvordan.(Ja) det samme – de skal ikke sige, man kun skal gøre det på en måde. Hvordan. Hvad kan de gøre som så er godt, så du får det godt med det du gør? Det som de kan gøre, er at sige at det jeg gør, er godt, opmuntre mig til at blive ved og måske blive ved at håbe på mig selv. De skal blive ved med at opmuntre akkurat som du gjorde det, da du hele tiden kom og sagde at det ser rigtig godt ud – det hjælper? Ja, så føler man at det hjælper Hvordan sådan, nu er i jo 25 elever, hvordan påvirker det de laver dig? Både positivt og negativt? Forstår du hvad jeg mener?(Ja) Øm, negativt der er det hvis (?). Om? Negativt, altså hvis jeg og Gunnvar har snakket, og så hendes er lykkes mere pænt end mit. Og positivt, der hvis jeg ikke ved hvad jeg skal gøre, så kan jeg få inspiration hos dem. Nå hun gør sådan og han gør sådan. Man ser det på en anden måde. Det er godt for alle at lade sig inspirere af hinanden. Nu siger du det her med at, nu laver i jo de samme projekter hele tiden, og at man så måler sig selv lidt med de andre. Men før sagde du, at hvis du havde det godt med det du gjorde, så betød det egentligt ikke noget om det du lavede blev grimt. Men det betyder noget i for holdt til dem man måler sig med. når opgaven ikke er at lave det samme – fx en taske – så laver alle noget forskelligt. Men hvis alle skal lave præcis det samme, så kommer man til at sammenligne og synes måske at hendes er pænere end min. Synes jeg I de frie opgaver, fx at i skulle lave en beholder eller de tasker i lavede, fordi i selv skal designe dem, tegne dem og finde på, så får man ikke helt det sammen, fordi man ikke laver det samme. Men hvis du fik af vide at nu skulle du lave en hat som ser præcis sådan her ud, og du så ikke formår det. så de løse opgaver, så gør man det heller ikke ligeså meget. Hvad med her i det her jeg har lavet med jer. Er der nogle gange hvor du har tænkt, ej mit er ikke lige så flot som deres? (Ja griner) hvordan kan det være? Det ved jeg ikke. sådan er det bare. Jeg regner ikke med at jeg er den eneste der tænker sådan. De fleste tænker nok at de andres er pænere. Lige da du begyndte at sige det, havde jeg en dårlig dag</p>
--	---

00.10.08	mit humør var ikke så godt og jeg orkede ikke at tænke så meget over noget, men hvis jeg havde sat mig ned og tænkt mig om, var jeg nok kommet i tanker om noget andet, jeg husker ikke hvorfor jeg var i så dårligt humør, jeg tænkte bare at jeg ikke behøvede at lave noget til mig, så tænkte jeg bare på min far og så lavede jeg et eller andet...
slut:	00.10.58 Jeg synes det er meget interessant, fordi jeg kender det godt selv, og det er meget svært at svare på, fordi hvorfor føler man at lige præcis sådan, jamen det gør man bare og det kan man ikke lade være med.
	Øh. Hvad håber du at denne her linje kan give dig. Hvad vil du gerne når du bliver stor?
	Jeg vil gerne være pædagog fordi der skal der ikke den store regnekunst til og her har man mulighed for at være kreativ sammen med børnene, men kan have det sjovt og man skal helst ikke være for voksen – man kan være midt i mellem. Jeg kan nok så godt lide at være lidt fjollet og vrøvlende, og på den måde tror jeg at jeg passer nok så godt til at være pædagog.
	Har du sådan på noget tidspunkt i dit liv, lavet noget som var helt din ide, som du slet ikke fik hjælp til, og som du blev rigtig stolt af, eller du må gerne ha fået hjælp. Men noget som var det her det laver jeg.
	Ja. Det var engang, jeg tror jeg gik i 4. eller 5. klasse – jeg var i hvert fald lille.- Vi fik en opgave hvor vi skulle ”gøre noget” /lave noget (liv – I skulle lave?) –vi skulle bare lave noget og så lavede jeg et sådan et ”Hovedbånd?” det var af sådan noget tyl ... – det blev lyserødt med hvide rundinger – paprundinger jeg malede gul og ... Dem puttede jeg ind i og så vikledede jeg tyl rundt om (måske) jeg havde planer om at det skulle blive rigtig flot og at hun ikke skulle se det at det var hvidt. ... Så limede jeg nogle farvede fjer på og den gav jeg til min mor og jeg blev rigtig glad for jeg havde lavet det selv og det skulle være rigtig pænt og flot og jeg var meget glad og stolt over det. Det kedelige var, at da jeg blev ældre så jeg at det var megagrimt og min mor brugte det ikke og jeg forstod ikke hvorfor for wow den skulle jo være så pæn og jeg har lavet den. Min mor brugte den ikke, men hun havde den og hun har den stadig. Jeg er stadig stolt af det selvom det er grimt, for bare det at hun har gemt det betyder meget for mig, hun behøves ikke at gå med den, men , engang jeg fandt ud af at hun ikke gad at bruge det smed jeg det ud, men hun tog det ligesom op igen og det er jeg faktisk rigtig glad for at hun gjorde og at hun gad.
	Og det er vel det der er ved at være kreativ, det er den der følelse af, at det har jeg lavet, og det er mig der har kunne gøre det her.

Bilag 6. Interviews – Lyd

På CD findes mappen ”Interview til bachelor” som indeholder to mapper ”6.klasse” og ”10.klasse”, hvor de respektive interviews ligger002E